

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Arbetslöshet och Fas 3

– En kvalitativ studie av deltagare i Fas 3

Farah Jassim

Kandidatuppsats (SOPA 63)

HT 2015

Handledare: Anders Östnäs

Abstract

Author: Farah Jassim

Title: Unemployment and phase 3 - A study of participant's in phase 3

Supervisor: Anders Östnäs

Assessor: Lupita Svensson

The aim of this study was to investigate the third-phase process, exploring participant's perceptions and experiences as part of the research. The third-phase process is a labor market policy for those who've been unemployed for four hundred and fifty (450) days or more. The selection process was based on five participants between the ages of thirty- two (32) and fifty- three (53) years old, two men and three women. The methodological approach was qualitative methods, a semi-structured interview was used in other to give participant's a wide approach of flexibility through interviews. Goffman's theory of stigma and Foucault's power perspectives are various theoretical framework explored.

The empirical material for the study was transcriptions of the interview from participants, which was later, reviewed and processed with the use of theories mentioned above. Previous studies made by different scholars were discussed on the research. The conclusion describes the experience and livelihood of participants, as well as their mental and physical being. The focus was on how the study affects lives of participants on the third phase process. A specific consideration was on the stressful and problematic nature of their ways of life. In summary, it sums up to their readiness as participants in changing their current situations, with the confidence of securing employment and preventing stigma in exchange of living a more meaningful life.

Keyword:

Unemployment, powerlessness, stigmatization, shame, stress and alienation

Förord

Jag vill tacka min handledare Anders Östnäs för handledning med honom och jag vill rikta ett stort tack till Anna Espmarker för hennes hjälp och stöd. Jag vill även tacka min familj som var behjälpliga. Sedan vill jag även tacka mina vänner som ställde upp när det behövs och gav mig värdefulla tips och synpunkter.

Sist men inte minst vill jag även tacka mina fem informanter som låtit mig få ta del av deras upplevelser och åsikter. Utan ert deltagande skulle det inte varit möjligt att genomföra denna studie.

Farah Jassim

Lund, januari 2016

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 <i>Problemformulering</i>	2
2 Syfte	3
2.1 <i>Frågeställningar</i>	4
2.2 <i>Bakgrund om Fas 3</i>	4
2.2.1 <i>Jobb- och utvecklingsgarantin (JOB)</i>	4
3 Orientering av kunskapsläget	6
3.1 <i>Långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande</i>	6
3.1.1 <i>Faktorer som spelar roll för en framtida ekonomi</i>	6
3.1.2 <i>Nedsatt hälsa och maktlöshetskänslor</i>	7
3.2 <i>Social exklusion och utanförskap</i>	8
3.3 <i>SOU 2011:11 och rapport om aktivitetsgarantin</i>	9
3.3.1 <i>Tillfälliga störningar får långvariga effekter</i>	9
3.3.2 <i>Arbetsförmedlingen och garantiåtgärder</i>	10
3.4 <i>Olika känslor vid arbetslöshet</i>	11
3.4.1 <i>Arbetsvilja</i>	11
3.4.2 <i>Frihet utan arbete</i>	12
3.5 <i>Hälsoproblem och rörlighet på arbetsmarknaden</i>	12
3.6 <i>Svenska aktiveringspolitikens konsekvenser för arbetsökande</i>	13
3.7 <i>LO - Granskning av Fas 3</i>	14
3.7.1 <i>Deltagarna inom Fas 3</i>	14
3.7.2 <i>Bristerna i Fas 3</i>	15
4 Metoddiskussion	16
4.1 <i>Val av metod</i>	16
4.2 <i>Metodens begränsningar</i>	17

4.3 Urval, undersökningspopulation.....	18
4.4 Metodens tillförlitlighet.....	19
4.5 Etiska överväganden.....	20
4.6 Fortsatt framställning.....	22
5 Teoretiska utgångspunkter.....	22
5.1 Goffmans analytiska perspektiv stigma.....	22
5.1.1 Utanförskap och avvikare.....	24
5.2 Foucault: Relationell makt.....	25
6 Resultat och analys.....	27
6.1 Möjligheten att påverka sin situation.....	27
6.1.1 Inledning.....	28
6.1.2 Analys.....	29
6.1.3 Sammanfattning.....	30
6.2 Upplevd maktlöshet och beroende av ekonomiskt bistånd.....	30
6.2.1 Inledning.....	30
6.2.2 Analys.....	32
6.2.3 Sammanfattning.....	33
6.3 Deltagarnas upplevelser av skam.....	33
6.3.1 Inledning.....	33
6.3.2 Analys.....	35
6.3.3 Sammanfattning.....	36
6.4 Social exklusion och utanförskap.....	36
6.4.1 Inledning.....	37
6.4.2 Analys.....	38
6.4.3 Sammanfattning.....	39
6.5 Arbetslöshet och psykisk ohälsa.....	39

6.5.1 Inledning.....	40
6.5.2 Analys.....	41
6.5.3 Sammanfattning.....	42
6.6 <i>Stress och pressade livssituation/er</i>	42
6.6.1 Inledning.....	42
6.6.2 Analys.....	44
6.6.3 Sammanfattning.....	45
6.7 <i>Framtida hopp och planer</i>	45
6.7.1 Inledning.....	45
6.7.2 Analys.....	46
6.7.3 Sammanfattning.....	47
7 Avslutande diskussion.....	48
7.1 <i>Sammanfattning</i>	48
7.2 <i>Mina upplevelser under resans gång</i>	49
Litteraturlista.....	51
Elektroniska källor:.....	54
<i>Bilaga 1</i>	55
<i>Bilaga 2</i>	56

1 Inledning

När jag kom till Sverige 2007 fick jag uppleva hur vissa människor hade tuffa livssituationer och kämpade hårt för att få en anställning, då fick jag även veta att vissa av dem deltog i ett arbetsmarknadspolitisk program som kallades för Fas 3. De senaste åren under mina studier på Lunds universitet har jag haft fokus bland annat på att lära mig och förstå, samt reflektera över hur socialt arbete kan hjälpa utsatta grupper. Att få en anställning är fundamentalt för att kunna leva och sköta sin försörjning.

Min idé om ett arbete är i stort sett samma som den Paulsen (2012) har skrivit om i debattboken “Arbetsamhället - hur arbetet överlevde teknologin”

Med välfärdsstatens framväxt föddes idén om arbetet som en rättighet som garanterar ekonomiskt oberoende, socialt erkännande, integration i samhället och personlig självförverkligande (Paulsen, 2010 s. 21).

Den första Arbetsförmedlingen i Sverige öppnades år 1902 i Helsingborg.

Senare på 1910-talet fanns det en tidning som lästes upp i riksradien för lediga jobb som hette Riksvakantlistan. Medborgare kunde på detta sätt hitta jobb (Arbetsförmedlingen, Om oss-vår verksamhet, 2015).

Sverige har varit känt för sitt socialdemokratiska skyddsnät som har trätt in när individen drabbats av arbetslöshet. Fas 3 har flera arbetsmarknadspolitiska föregångare. En av mer kända modellerna som tillämpats är Rehn-Meidnermodellen. Den lanserades på 1940-talet och var en inriktning i den aktiva arbetsmarknadspolitiken som skulle skapa ekonomisk tillväxt, full sysselsättning, löneutjämning och facklig solidaritet (Bengtsson & Berglund, 2012).

1.1 Problemformulering

Mellan 1992 och 1997 drabbades Sverige av en ekonomisk kris med hög arbetslöshet (5,8-10.2 %). Efter 1998 sjönk arbetslösheten i landet, men den återvände inte till samma nivå som innan krisen (Bengtsson & Berglund, 2012 s. 20-22). Arbetsmarknadspolitikens målsättning och roll redovisades år 2000 i propositionen "Förnyad arbetsmarknadspolitik för delaktighet och tillväxt" (Prop. 1999/2000:98). I proposition föreslogs det att arbetsmarknadspolitikens tre viktigaste huvuduppgifter skulle vara att få ut arbetslösa på arbetsmarknaden, att öka de arbetslösas kompetenser, samt att stödja dem som har svårt att få arbete. En annan betydelsefull uppgift var att förhindra marginaliseringen för långtidsarbetslösa och socialbidragstagare.

I samma proposition lade den socialdemokratiska regeringen fram idén om aktivitetsgarantin som infördes i hela landet (ibid.). Aktivitetsgarantin innebar att långtidsarbetslösa skulle ges insatser som hjälper dem att hitta tillbaka till arbetsmarknaden. Aktivitetsgarantins betydelse för problemområdet i denna uppsats var att den låg till grund för Jobb- och utvecklingsgarantin.

År 2007 startades programmet Jobb- och utvecklingsgarantin av den borgerliga regeringen med syfte att minska utanförskap för arbetslösa. Garantin skulle stärka individens position på arbetsmarknaden (SFS 2007:414). Den sista fasen, Fas 3 som ingår i Jobb- och utvecklingsgarantin handlar om att återföra deltagare som har varit arbetslösa mer än 450 dagar till arbetsmarknaden (Arbetsförmedlingen, Jobb- och utvecklingsgarantin, 2015).

I november 2015 visade statistiken att antal sökande på Arbetsförmedlingen var 664 068, varav antal sökande för Jobb- och utvecklingsgarantin var 102 526. Deltagare som ingår i Fas 3 är 38 339 (Arbetsförmedlingen, månadsstatistik, 2015).

Den socialdemokratiska regeringen beslutade i augusti 2015 att avskaffa Fas 3. Arbetsmarknadsministern Ylva Johansson meddelade att en ny anvisning till Fas 3

kommer att stoppas. Deltagarna kommer istället att få erbjudande om utbildning eller extra tjänster i kommuner och landsting. Möjligheten att studera innebär upp till ett år med bibehållen ersättning. Deltagarna kommer även kunna få del av andra arbetsmarknadspolitiska insatser via Arbetsförmedlingen.

Regeringen menar även att det kommer att ta tid innan Fas 3 kan fasa ut.

Det beräknas vara slutfört till valrörelsen 2018 (Jakobsson, 2015).

I en riksdagsdebatt (Interpellationsdebatt, 2013/14:395) diskuterades bland annat att Fas 3 har blivit en återvändsgränd för arbetslösa. Det har tagit åtta års utredningstid för politikerna och två regeringar att komma fram till slutsatsen att Fas 3, inte leder till arbete. Under denna tid har arbetslösheten ökat och Fas 3-deltagarnas möjligheter på arbetsmarknaden försvårats. Det ifrågasätts om Fas 3 i alltför hög grad har inneburit sysselsättning för sysselsättnings skull och om målet – att få ett jobb- hamnat i skymundan (ibid.).

Denna studie fokuserar på hur deltagare i den arbetsmarknadspolitiska åtgärden Fas 3 har upplevt och upplever sin vardag ur ett socialt och ekonomiskt perspektiv. Vidare syftar studien mot bakgrund av ett arbetsmarknadspolitisk kontext, att belysa hur deltagare i Fas 3 uppfattar sina framtida möjligheter till att hitta ett arbete.

2 Syfte

Syftet med denna uppsatsen är att undersöka deltagarnas upplevelser och erfarenheter av att delta i det arbetsmarknadspolitiska programmet Fas 3.

2.1 Frågeställningar

- Hur beskriver deltagare i Fas 3 sina egna dagar?
- Vilka upplevelser och erfarenheter utifrån ett ekonomiskt och socialt perspektiv har Fas 3 deltagare haft?
- Hur ser deltagarna på sitt framtida arbetsliv och anställningsmöjligheter?

2.2 Bakgrund om Fas 3

I detta avsnitt kommer Fas 3 beskrivas för att ge läsaren en grundläggande bakgrund till begreppet.

2.2.1 *Jobb- och utvecklingsgarantin (JOB)*

Långtidsarbetslösa är målgruppen för jobb- och utvecklingsgarantin. JOB omfattar personer som har förbrukat sina ersättningsdagar från arbetslöshetsförsäkringen eller personer som inte omfattas av arbetslöshetsförsäkringen men har varit arbetslösa under sammanlagd 450 dagar (SOU, 2011 s. 199).

Ungdomar ska ha deltagit i jobbgarantin under 15 månader för att omfattas av den. Jobb- och Utvecklingsgarantin består av tre faser. Fas 1 handlar om förberedande insatser under högst 150 dagar och innebär även kartläggning och jobsökande. Fas 2 består av praktik och arbetsträning under högst 300 dagar. Den sista fasen, Fas 3, handlar om att deltagaren är sysselsatt hos en arbetsgivare (även kallad anordnare) med “arbetsuppgifter som annars inte skulle utföras och som kan ses som kvalitetshöjande”. Inom den sista fasen kan deltagandet hålla på utan någon tidsgräns (SOU, 2011 s. 199).

2.2.2 Den sista sysselsättningsfasen (Fas 3)

Den som har varit arbetslös under en längre tid och anses befinna sig långt ifrån arbetsmarknaden har möjlighet att delta i Jobb- och utvecklingsgarantin, som är ett arbetsmarknadspolitiskt program. Målet med detta program är att finna arbetstillfällen. Efter en bestämd tid erbjuds deltagaren i JOB, en sysselsättning hos en arbetsgivare. Sysselsättningens syfte är att deltagaren ska kunna få nya erfarenheter, meriter och referenser (Arbetsförmedlingen, Sysselsättning inom jobb- och utvecklingsgarantins tredje fas, 2015).

Deltagaren ska kunna uppnå målet, vilket är att deltagaren närmar sig ett arbete hos den nuvarande anordnaren eller en annan arbetsgivare. Inom den verksamheten via Fas 3 har deltagaren arbetsuppgifter som den måste utföra hos sin anordnare. Det kan vara sådana uppgifter som annars inte skulle bli utförda, men som kan medföra en höjning av kvalitén på det arbete som utförs på aktuell arbetsplats (Arbetsförmedlingen, Sysselsättning inom jobb- och utvecklingsgarantins tredje fas, 2015).

Arbetsuppgifterna som deltagaren utför får inte ersätta de ordinarie anställdas arbetsuppgifter, det vill säga att det inte får undantränga rekryteringsbehov hos anordnaren. Sysselsättningstid hos en viss anordnare pågår så länge det bedöms att deltagaren har behov. Anordnaren får inte placera en deltagare vidare hos en annan anordnare eller verksamhet (ibid.).

Under den tid då Fas 3 deltagaren är sysselsatt inom en specifik verksamhet, får anordnaren ett så kallat anordnarbidrag med ett minimum av 210 kronor per dag och deltagare. Anordnarbidraget ska göra det möjligt för anordnaren att erbjuda deltagaren handledning, arbets- och skyddsutrustning, skyddskläder, utbildning eller instruktioner. Under Fas 3 ska deltagaren söka jobb aktivt.

Arbetsförmedlingen genomför uppföljningar för att bedöma om det finns brister på de arbetsplatser som deltagare är sysselsatta i. Om Arbetsförmedlingen anser att det finns allvarliga brister kan de återkräva anordnarbidraget. Deltagaren kan anställas av anordnaren med eller utan något arbetsgivarstöd (Arbetsförmedlingen, Sysselsättning inom jobb- och utvecklingsgarantins tredje fas, 2015).

3 Orientering av kunskapsläget

I följande avsnitt presenteras forskning och kunskap från andra källor som anses relevant för denna studie. Forskningen som kommer redovisas består av en avhandling, två antologikapitel, tre vetenskapliga artiklar, en rapport från LO samt en rapport från IFAU. Det är viktigt att poängtera att det finns två sorters kunskap som används i detta avsnitt och att det är en skillnad mellan forskning som är vetenskapliga produkter och kunskap från andra källor såsom SOU-betänkandet som presenteras i avsnittet.

Fas 3 är så specifikt svenskt därför finns det inte internationell forskning om programmet, men däremot har jag ändå försökt hitta forskning om arbetslöshet istället.

Fokus ligger på de arbetslösas livssituation men även på avsaknaden av arbete och konsekvenser från det såsom ekonomisk stress, skamkänslor, nedsatt hälsa, utanförskap och maktlöshet. Avsnittet avslutas med en kort sammanfattning av tidigare forskning och relevansen för denna studies forskningsfrågor.

3.1 Långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande

I detta avsnitt ska det redovisas för vilka faktorer som kan ha betydelse för den arbetslösas ekonomiska-, hälsomässiga- och känslomässiga situation.

3.1.1 Faktorer som spelar roll för en framtida ekonomi

Angelin (2009) har utifrån en longitudinell studie kommit fram till faktorer som under tidiga ungdomsår är avgörande för den ekonomiska situationen i det framtida vuxenlivet. Den centrala slutsatsen visar att små inkomster under ungdomsåldern inte har samband med deprivation i senare utvecklingen. Sambandet mellan etablering på arbetsmarknaden är däremot starkt (Angelin, 2009 s. 35). Begreppet deprivation innebär en form av resursbrist till exempel fattigdom och utsatthet, möjligheten till att ha rekreation eller högre

levnadsstandard (Angelin, 2009 s. 88-89). Majoriteten har under sin ungdomstid en låg inkomstnivå. De som har en bättre utveckling avseende inkomsten är de som har en anställning, men en viktig indikation som Angelin kommer fram till är att långtidsarbetslöshet och socialbidragstagande ger senare en negativ effekt på inkomstutveckling (ibid., s. 35).

3.1.2 Nedsatt hälsa och maktlöshetskänslor

I sin avhandling kommer Angelin (2009 s. 39) fram till att ju längre människor har varit arbetslösa desto högre är förekomsten av socialbidragsmottagande. Långvarig arbetslöshet ökar sannolikheten för att i framtiden behöva få ekonomiskt bistånd. En sämre hälsosituation ökar risken att bli arbetslös och leder till en marginaliserad position på arbetsmarknaden. Individer med sämre initial hälsa har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Individernas egna erfarenheter och upplevelser av att vara arbetslösa förknippas med de problematiska ohälsoeffekterna. De negativa upplevelserna är en betydande orsak till nedsatt hälsa (Angelin, 2009 s. 42).

Att vara fattig och ofrivilligt arbetslös betyder att personen måste avvika från den allmänna livsstilen som finns i samhället (ibid., s. 110). En sådan avvikelse från den allmänna livsstilen innebär till exempel att personen behöver söka ekonomiskt bistånd. Människor som söker ekonomiskt bistånd känner sig ofta maktlösa och underordnade villkoren som biståndsgivaren uppställer (ibid., s. 129-130).

Ett annat begrepp som är passande i det här sammanhanget är vanmaktbegreppet, som innebär att personen upplever sin situation oföränderlig och inte har någon annan utväg eller några andra möjligheter. Vanmakt innebär inte att människor är totalt maktlösa, utan att de har en förståelse för sin livssituation (Angelin, 2009 s. 140).

3.2 Social exklusion och utanförskap

Angelin och Starrin (2012) beskriver begreppet social exklusion och relaterar det till resursbrister.

Begreppet social exklusion beskrivs som brist på inflytande och makt, samt brist på möjligheten att kunna delta i samhällslivet. Den sociala exklusionen uppstår i brytpunkten mellan den ekonomiska och den relationella axeln.

Med den ekonomiska axeln menas att personen har ett tryggt arbete och en försörjning. Den relationella axeln står för stabila sociala nätverk. När det uppstår en brytpunkt mellan dessa två axlar innebär att det sker en process som gör att personen får osäkra eller tillfälliga arbeten och hamnar i en ekonomisk utsatthet. Därefter sker det en löpande process i den relationella axeln som gör att personen förlorar sitt stabila sociala nätverk och hamnar i en social isolering (Angelin & Starrin, 2012 s. 295).

Angelin (2009 s. 51) skriver att social exklusion tolkas på svenska även som "utanförskap". Exklusion kan också betyda främmande, annorlunda, och avvikande. De som betraktas som "utanför" framställs som en homogen grupp. Det kan leda till att personer som är arbetslösa behandlas ojämlikt i samhället. Angelin (ibid.) argumenterar för att social exklusion kan medverka till en reproduktion av ojämlikhet där situationen knyts till "bristfälliga egenskaper" hos dem som «befinner sig i utanförskap».

Andersson (2006 s. 69-71) menar att flera arbetslösa känner sig utanför samhället. Utanförskap förknippas även med ensamhet. Arbetslösa beskrivs som en extern kategori som inte inkluderas och står utanför en känsla av samhörighet.

Vidare kan utanförskap beskrivas som en brist på anknytning och kontakt med det omkringliggande samhället och representeras som en känsla av instängdhet.

Att vara utanför innebär i det vardagliga livet en brist på frihet. Det är många arbetslösa som upplever sig värdelösa eller att de på något sätt är andra- eller till och med tredje- klassens medborgare. Det leder till att vissa arbetslösa undviker sociala sammanhang för att slippa bli tillfrågade om vad de gör eller jobbar med (Andersson, 2006).

3.3 SOU 2011:11 och rapport om aktivitetsgarantin

I detta avsnitt kommer jag kort beskriva hur ekonomiska kriser har drabbat arbetslösa. Avslutningsvis presenteras arbetsförmedlingens garantiåtgärder och rapporten som beskriver den svenska arbetsmarknadspolitiska programmet aktivitetsgarantin och dess utvärdering.

3.3.1 Tillfälliga störningar får långvariga effekter

De två senaste decennierna har Sverige drabbats av två ekonomiska kriser. Arbetslösheten har ökat kraftigt på grund av störningar, som till exempel att det inte fanns flera lediga jobb, och detta kan ske oavsett hur bra arbetsmarknaden i ett land fungerar. Arbetskraften kan delas upp så att det uppstår två grupper som är insiders och outsiders. Insiders innebär personer som har en stark position på arbetsmarknaden, och risken är liten att de förlorar sina arbeten.

Det andra ovannämnda begreppet outsiders innebär personer som har en svag arbetsställning på arbetsmarknaden, risken är stor att de förlorar sina jobb. Outsiders är de som har drabbats mest av arbetslösheten, då insiders får en dominerande position och därmed får de höja lönerna. Efter att den ekonomiska krisen har passerat blir det svårare för de arbetslösa att hitta jobb och det kan ta lång tid för arbetslösheten att minska (SOU, 2011 s. 35).

En annan risk för långtidsarbetslösa är att de kan förlora humankapital i sina yrken, vilket innebär att de glömmer bort viktig kunskap eller att inte kunna följa kunskapsutvecklingen, då de inte utövar sina yrken. Sannolikheten är stor att arbetsgivarna efter en sådan situation väljer att anställa personer som andra företag anställer istället för de långtidsarbetslösa. Lösningen för att inte hamna i en sådan situation är att undvika långtidsarbetslöshet, men samtidigt är det flera olika faktorer som spelar roll för att man hamnar i arbetslöshet (SOU, 2011 s. 35).

Det finns ett sätt som underlättar för arbetsgivaren att rekrytera personer och det är genom informella kanaler, det vill säga personer som redan är kända.

Forskning har visat att fler tjänster tillsätts genom informella kontakter. Det är

därför viktigt att den arbetslösa med låg utbildning har kontakter. Det här sättet underlättar inte bara rekryteringen för arbetsgivaren, utan det gör att det blir en snabbare rekryteringsprocess. Den anställde passar med stor sannolikhet in på arbetsplatsen och har ett stort humankapital och en god användning av och sina förmågor, samt att det genererar en samhällsekonomisk vinst i form av en lägre arbetslöshet (SOU, 2011 s. 43).

3.3.2 Arbetsförmedlingen och garantiåtgärder

Den organisation eller myndighet som har huvudansvaret för gruppen arbetslösa är Arbetsförmedlingen. Detta gäller oavsett vilken ersättning de arbetslösa har. Garantiåtgärder som Arbetsförmedlingen har vissa regler såsom att den som är arbetslös måste delta i garantierna och vara beredd på att följa en viss struktur. Garantierna har ett problem och det är att de har låg aktivitetsgrad. Dessa garantier uppfyller inte funktionen att övervaka deltagarens arbetsvilja. Det anses vara negativt att deltagare inte ägnade tid för att delta i aktiviteter mer än tio procent under en arbetsvecka. Utöver det har jobsökandet ökat, vilket är positivt (SOU, 2011 s. 198-200). En av dessa garantiåtgärder är aktivitetsgarantin som det kommer att redogöras för i det kommande stycket.

Fröberg och Persson (2002) redovisar en rapport som innehåller en utvärdering av svensk arbetsmarknadspolitik och aktivitetsgarantin. I rapporten beskrivs att det saknades information om aktivitetsgarantin på länsarbetsnämnder och på arbetsförmedlingarna. Resultat visar att ansvaret för utformningen av programmet i praktiken låg hos arbetsförmedlarna, på grund av att informationen om utformningen av programmet från arbetsmarknadsstyrelse och länsarbetsnämnden var i mindre omfattning (Fröberg och Persson, 2002).

IFAU (Institut för arbetsmarknadspolitisk utvärdering) genomförde en uppföljning och utvärdering i uppdrag från Näringsdepartementet.

Uppdraget handlade om att undersöka hur Arbetsmarknadsverket (AMV) har gjort i praktiken för att tillämpa beslutet som regeringen hade fattat, samt att även få resultat om hur styrningen av förvaltningen har fungerat. IFAU riktade två

enkätundersökningar till handledare på arbetsförmedlingen för att få deras upplevelser om hur aktivitetsgarantin har fungerat och om hur deltagarnas möjligheter att få ett arbete såg ut. Det undersöktes även hur samverkan och samarbetet mellan arbetsförmedlingarna och andra verksamheter såg ut (ibid.).

Informationen som inhämtades av två enkätundersökningar visade att handledarnas situation beskrevs som svår och att de varit osäkra på att fatta rätt beslut om vilka deltagare som fick delta i programmet och om vilka insatser vissa deltagarna behövde. Det beskrivs att länsarbetsnämnden har erbjudit de flesta handledare utbildning för arbetet med aktivitetsgarantin, men ändå visade resultaten att flera handledare ansåg sig behöva mer utbildning, eftersom den inte var tillräckligt. Handledarna upplevde att det fanns resursbrister för att kunna bedriva verksamheten utöver informationsbrister om programmet. Slutsatsen i denna rapport är att resultaten är mindre omfattande och otydliga, vilket leder till att styrningen av programmets utformningen i praktiken har varit knapphändig (Fröberg & Persson 2002).

3.4 Olika känslor vid arbetslöshet

I denna avsnitt presenteras flera olika känslor som den arbetslösa kan mötas av.

3.4.1 *Arbetsvilja*

Enligt Andersson (2006 s. 78) är kategorin arbetslösa, något som beskrivs som negativt. Det uppstår en stigmatisering när den arbetslösa identifierar sig som just arbetslös. Detta är en process där den arbetslöse måste göra sig förtjänt av det samhällsstöd som denne får. Det innebär att den arbetslösa dagligen måste visa inför sig själv och omgivningen att denne är arbetsvillig och aktiv, för att inte vara "oförtjänt". Räddningen i denna process är att den arbetslösa lyckas hitta ett arbete. Denna process beskrivs, där den arbetslösa är kapabel att ha en stark arbetsvilja begränsad. Därför är det viktigt att den arbetslösa utnyttjar denna begränsade möjlighet och är aktiv under dessa delar av processen.

När den begränsade möjligheten inte utnyttjas kan den arbetslösa hamna i hopplöshet som Angelin (2009 s. 226) beskriver är ett hinder i sig för att kunna söka arbete eller förbättra sin livssituation.

3.4.2 Frihet utan arbete

Andersson (2006 s. 81-82) visar även hur vissa arbetslösa uttrycker en upplevd frihet genom att slippa jobba. Ibland kom det upp motstridiga känslor som berörde såväl frihet som osäkerhet. Friheten av att inte behöva vara på en arbetsplats där man inte trivs, men samtidigt osäkerhetskänslor av att inte ha ett jobb.

Andra i samma studie menar att arbetslöshet ger en chans till återhämtning och vila. Det blir också möjligt då att kunna ha ett mer flexibelt liv vilket kan upplevas som en lättnad. Även om ekonomin anses som ett problem i detta sammanhang, uttryckte vissa arbetslösa i Anderssons studie att det kan vara bättre att sitta vid den egna datorn än att utföra monotona och tråkiga arbetsuppgifter på arbetsplatsen, eller än värre tvingas vistas på en arbetsplats där mobbning är en del av vardagen (ibid.).

3.5 Hälsoproblem och rörlighet på arbetsmarknaden

Furåker (2014 s. 1-2) menar att man de senaste åren har uppmärksammat sambandet mellan hälsoproblem och flexibilitet på arbetsmarknaden. Mer flexibla arbetsförhållanden kan finnas som en lösning för individer, som har mindre goda arbetskrafter och nedsatt psykisk och/eller fysisk arbetsförmåga.

Fördelen med en flexibel arbetsmarknad i detta avseende är att de personerna med hälsoproblem i vissa fall kan få möjlighet att byta arbetsplats, arbetsinriktning eller arbetsuppgifter vid behov. Detta måste dock ske med ett visst mått av frivillighet för att ett bra resultat skall uppnås. Individen själv måste först ha en vilja och vara stark för att göra ett byte. Ett bra resultat är också avhängit huruvida det finns en anpassad arbetsplats tillgänglig för individen som passar dennes

hälsotillstånd och som i realiteten innebär en förbättring för individen eller främjar dennes återgång till arbete.

Det som Furåker (2014 s. 3) kommer fram till är att hälsotillståndet spelar roll för individens vilja och möjligheter att göra ett byte eller börja på nytt med något annat. För individer som är närmare pensionering är det ansträngande och meningslöst att försöka göra det. Utbildningen är även en ytterligare faktor som påverkar möjligheterna.

3.6 Svenska aktiveringspolitikens konsekvenser för arbetssökande

Sverige investerade i aktiveringsåtgärder med syfte att öka yrkesmässiga och geografiska rörligheten hos arbetskraften samtidigt som staten stod som garant vid arbetslöshet. Åtgärderna kunde vara i form av flyttningsbidrag och utbildning med inriktning på att få kvalificerad yrkeskompetens. Numera har staten lagt större vikt på individens personliga ansvar och skyldigheter och Rehn-Meidner-Modellen har förlorat sin ställning, på grund av förändrade ekonomisk-politiska prioriteringar där arbetsmarknadssatsningar sker i mindre omfattning än förr (Bengtsson & Berglund, 2012 s. 20-22).

Insatserna på arbetsmarknadspolitikerna präglades mer av kvantitet än kvalitet, och detta med anledning att människor inte helt och permanent skulle lämna arbetsmarknaden. Eftersom kvantitet kom före kvalitet, försämrades ryktet som arbetsmarknadspolitikerna hade. Arbetslösas situation blev sämre och de hamnade i en ond cirkel mellan att vara arbetslösa och vara i olika aktiveringsåtgärder. Personalresurser för arbetsförmedlingarna ökade eftersom belastningen blev större, men ändå kunde inte varje enskild individ få hjälp från arbetsförmedlarna (Prop. 1999/2000:98, s. 15).

Inom aktivitetsgaranti var reglerna desamma som på andra arbetsmarknadspolitiska insatser. Deltagaren måste uppfylla vissa villkor för att stå för arbetsmarknadsförfogande. De som fått ett jobberbjudande och tackat nej till det utan någon giltig anledning, blev avstängd samt förlorade sitt aktivitetsstöd.

Detsamma gäller för deltagaren som hoppar av en pågående aktivitet som är inom ramen för aktivitetsgarantin (Prop. 1999/2000:139, s. 75).

3.7 LO - Granskning av Fas 3

Selmanovic (2012 s. 2) skriver att riksdagen beslutade att avskaffa Fas 3 under 2011, men beslutet verkställdes ej av regeringen. Medierna rapporterade arbetslösas röster som uppgav att Fas 3 är ett misslyckande och bristfällig (ibid.).

3.7.1 Deltagarna inom Fas 3

Selmanovic (2012 s. 9-11) menar att enligt arbetsförmedlingen har två grupper en större risk än andra arbetssökande att hamna i långtidsarbetslöshet.

Grupperna, som består av arbetssökande över 50 år, samt de som är registrerade med funktionsnedsättning. Åldersfördelningen i fas 3 visar att deltagare som är under 30 år är få. En stor del anordnare väljer att endast sysselsätta fas 3-deltagare. Därutöver finns det verksamheter som har en inriktning mot att sysselsätta fas 3-deltagare. Andra verksamheter som inte hade fler antal av fas 3-deltagare, har utökat sin ordinarie verksamhet med fas 3-deltagare. Enligt regelverket skulle fas 3-sysselsättningen vara individanpassad, samt helt täcka deltagarens arbetsutbud.

Utvärderingen enligt IFAU, Institut för arbetsmarknadspolitik, visade att deltagarna i Fas 3 ägnade färre än tio timmar i veckan åt att söka jobb och i genomsnitt var det tolv timmar i veckan som gick åt till programmet.

Aktivitetskravet var långt ifrån detta. Det visas att deltagare i Fas 3 haft mindre möjlighet och tid att själv söka jobb. Deltagarna i Fas 3 som är långtidsarbetslösa har det svårare att matchas med lediga jobb hos Arbetsförmedlingen och det orsakar att de inte har dylika jobbmöjligheter som alla andra arbetssökande (Selmanovic, 2012 s. 12-13).

Arbetsförmedlingen gjorde en deltagarundersökning 2010 om hur ofta arbetssökande har kontakt med sina handläggare på arbetsförmedlingen och om

hur stort antal av Fas 3-deltagare som har en överenskommelse om eget jobbsökande. Sex procent av Fas 3 under 2010 hade en överenskommelse med sina arbetsförmedlare om tid för eget jobbsökande.

Därtill visade stickprovet att deltagarna träffade sin arbetsförmedlare en gång i halvåret. Omkring hälften av deltagarna ansåg att Fas 3 inte hjälpte dem att få ett arbete (Selmanovic, 2012 s. 12-13).

3.7.2 Bristerna i Fas 3

Insatserna genom Fas 3 erbjöd inte deltagarna möjlighet att höja sin kompetensnivå, och risken för att anordnare utnyttjar deltagarna att göra samma arbetsuppgifter fanns. Detta ledde till att Arbetsförmedlingen avslutade samarbetet med ungefär 269 anordnare efter det senaste uppföljningsarbetet och krävde en korrigerande av 270 andra verksamheter för fortsatt samarbete.

Det visade sig att anordnare utnyttjade deltagare och lät dem utföra reguljära arbetsuppgifter som en anställd person gör (Selmanovic, 2012 s. 17-18).

Enligt Arbetsförmedlingens återrapportering kom det dock fram att vissa av deltagarna uppfattade det som meningsfullt och betydelsefullt att genom Fas 3 ha en arbetsplats att gå till varje dag. Även om det enbart handlade om 25 procent av deltagarna, ökade det chansen för denna grupp att få ett arbete (Selmanovic, 2012 s. 17-18).

LO riktar kritik mot Fas 3 rörande det icke tänkta tillvägagångssättet där många av deltagarna i praktiken utförde arbetsuppgifter, även om det handlade om sådana uppgifter som annars inte skulle bli utförda, utan att få lön och ha rättigheter som normalt följer med en anställning (ibid.).

4 Metoddiskussion

I följande avsnitt presenteras val av metod, metodens begränsningar, urvalet, dess tillförlitlighet samt de etiska överväganden gällande metoden.

Metoden kan förstås ur ett bredare perspektiv och den genomsyrar hela studien.

Det handlar bland annat om hur jag som studiens författare genomför studien för att få fram resultat med god kvalitet (Alvehus, 2013 s. 18-19).

4.1 Val av metod

Intervjuer är den mest använda metoden i kvalitativ forskning. De två viktigaste formerna av intervjuer är strukturerade och semistrukturerade intervjuer.

I den här uppsatsen har jag valt att göra semistrukturerade intervjuer (Bryman, 2011 s. 412-413). Valet av semistrukturerade intervjuer är på grund av att jag ville följa intervjupersonerna i deras upplevelser och tankar, samt ge dem möjligheten att själva påverka intervjuens innehåll. Därför valde jag som intervjuare att vara mer aktiv och lyssnande och under intervjun utveckla följdfrågor (Alvehus, 2013 s. 83).

I kvalitativ forskning är syftet att fånga intervjupersonernas egna uppfattningar, beskrivningar och synsätt, vilket är relevant för mitt syfte och mina frågeställningar (Bryman, 2011 s. 412-413).

I min studie läggs stor vikt på att få en uppfattning om deltagarnas känslor, upplevelser och synsätt på Fas 3 och dess påverkan i deras livssituation.

Genom att genomföra kvalitativa intervjuer har intervjupersonen fått större möjlighet att uttrycka det som han eller hon anser är betydelsefullt och relevant att ta upp. I kvantitativ forskning styr intervjuaren riktningen för själva intervjun, det vill säga att forskaren gör en mer styrd intervju och har ett fokus på att enbart få svar på sina frågeställningar. I kvalitativ metod är jag tillåten att exempelvis avvika från intervjuguiden, när jag anser att ett ämnesområde är viktigt och jag kan ställa följdfrågor till intervjupersonen (ibid.).

Den här möjligheten, med att kunna avvika från intervjuguiden om jag finner något intressant och vill veta mer angående det, finns inte om jag hade valt kvantitativ metod, då jag inte är tillåten att göra det eftersom det påverkar negativt, reliabiliteten och validiteten. Det innebär att kvantitativ metod är betydligt mer strukturerad. Eftersom min studie går ut på att få en mer detaljerad bild av deltagarnas livssituation så ger kvalitativa intervjuer grundligare och fylligare svar. När forskaren utför kvantitativa intervjuer är intentionen att kunna generera svar som snabbt kan kodas och behandlas statistiskt (Bryman, 2011 s. 413).

4.2 Metodens begränsningar

I den här delen ska jag beskriva metodens begränsningar, då jag redan i ovanstående har beskrivit metodens förtjänster i val av metod.

För en kvalitativ forskare som arbetar med intervjuer, kan det uppstå en känsla av samhörighet med de personer forskaren intervjuar. Detta innebär att det kan bli svårt för forskaren att skilja sin roll från att vara en samhällsforskare till att ha kontroll över sina egna åsikter och värderingar (Bryman, 2011 s. 43-44).

Jag har därför intervjuat personer som jag aldrig har träffat innan för att minska risken att förlora kontroll över den personliga närheten och distansen så mycket det är möjligt. Ibland kan det uppstå negativa känslor till dem som deltar i en forskningsstudie och då innebär det att forskaren kan få en onyanserad bild av intervjupersonerna (Bryman, 2011 s. 44).

Det anses vara en brist i min valda metod, men samtidigt finns det oavsett hur mycket forskaren försöker att ha kontroll över sina egna värderingar, så kan de dyka upp överallt i studieprocessen exempelvis i valet av forskningsområde, valet av metod och slutsatserna. I dessa situationer är det viktigt att forskaren själv reflekterar över sin forskningsprocess och vilken påverkan sin egen värdering medför till processen (ibid, s. 43-44).

Jag som intervjuare har försökt att så lite som möjligt påverka insamlingsmaterialet av intervjuerna, därför har jag varit lyhörd, respektfull och

förstående för att säkerställa att jag uppfattade intervjupersonerna rätt, det vill säga att jag eftersträvade att enbart få intervjupersonernas responser och inga av mina tankar eller reflektioner i själva intervjumaterialet. På så sätt belystes det på sakligt sätt det som deltagarna ville lyfta fram och ta upp i intervjuerna.

En annan sak som jag är medveten om är att mitt material och studieresultat ej kan generaliseras för samhället i stort, då jag inte gör någon form av en kvantitativ studie som riktar sig till en större population (Bryman, 2011 s. 510-511).

Jag kan inte generalisera resultat utifrån min studie, men jag kan jämföra mitt resultat med vad andra forskare har kommit fram till i avsnittet tidigare forskning för att höja nivån för generalisering.

4.3 Urval, undersökningspopulation

Som jag nämnde i inledningen är deltagarna i Fas 3, som jag gör min studie om, är 38 339 personer. Jag har valt ut fem personer som ingår i Fas 3. Mitt urval är ett målinriktat urval, för att jag vill skapa enhällighet mellan mina forskningsfrågor och urval, vilket också innebär att de är relevanta personer för mina forskningsfrågor, men det är även ett bekvämlighetsurval då jag har valt de personer som var tillgängliga. Annars kan det vara svårt att få tag på Fas 3-deltagare som vill delta i en dylik studie (Bryman, 2011 s. 433-434).

Personerna hittades via en bekant som känner till vissa Fas 3- deltagare. De fem första personerna som jag kom i kontakt med accepterade och utvaldes därmed.

Intervjupersonerna som deltog i denna studie fick fiktiva namn, Maria (47 år), Eva (53 år), Leo (32 år), Fiona (40 år) och Lucas (43 år). Deras ålder tas med eftersom det anses ha ett sammanhang med det de berättar och beskriver i intervjuerna.

Jag har intervjuat personerna som deltar eller har deltagit i Fas 3 enskilt, det vill säga individuella intervjuer, eftersom jag inte fokuserar på hur gruppen eller hur de fem intervjupersonerna förhåller sig till varandras åsikter (Bryman, 2011 s. 447-448). De intervjupersonerna som ingått i min studie har jag funnit i min närhet. muntliga samtycken via telefonsamtal och därefter överlämnades

introduktionsbrevet (se Bilaga 1). Jag genomförde intervjuerna efter intervjupersonernas önskan om plats och alla fem deltagare hade önskan att jag besöker dem i deras hem. Intervjuerna gjordes i deltagarnas lägenheter.

4.4 Metodens tillförlitlighet

Genom att göra en jämförelse mellan reliabilitet och validitet diskuteras kvaliteten i den vetenskapliga studien (Alvehus, 2013 s. 122).

För att min studie ska uppnå kriterierna för validitet och reliabilitet krävs det, att i det förstnämnda begreppet att undersökningen innefattar eller är relevant för mitt syfte och frågeställningar, samt redovisar tillvägagångssättet jag använder på det jag vill mäta i undersökningen. Det andra ovannämnda begreppet reliabilitet innebär att undersökningen kan göras om av andra forskare med samma material och att de med ganska hög sannolikhet får samma resultat (May, 2001 s. 117-118). Bryman (2011 s. 368-369) menar att för att kunna replikera en studie, vilket är sällan inom samhällsvetenskaplig forskning, ska en forskare kunna använda sig av samma data och material. Det är nästan omöjligt att göra detta i en kvalitativ studie då det är en ostrukturerad studie och att empirin vilket i detta sammanhang är intervjuernas utsagor, kan skilja sig från den ena situationen eller miljön till en annan. Samtidigt kan jag inte generalisera utifrån studieresultatet, men jag kan höja nivån för generaliseringen när jag jämför min empiri och det som andra har kommit fram till senare i studiens analys.

Reliabilitet är mer kopplat till kvantitativ forskning, vilket handlar om bredd och större studie och inte behandlar meningen eller betydelsen av en aspekt av den sociala verkligheten som undersöks. I kvalitativa studier används även begreppet överförbarhet i detta sammanhang då resultaten som eftersträvas har mer fokus på det kontextuella meningen eller betydelsen av en aspekt (Bryman, 2011 s. 355).

Denna studie fokuserar på att få fram deltagarnas uppfattning, en kontextuell förståelse och fylligare data (ibid., s. 371-372).

Jag har presenterat mitt samlade material av intervjuerna för de intervjuade personerna. För att jag ska kunna lyckas med kravet på validitet har jag utgått från att koppla samman min intervjuguide till mina frågeställningar och syfte (se Bilaga 2). I och med min transparens och klarhet med mina informanter anses validiteten trovärdig (Bryman, 2011 s. 433). Ett kriterium för att intervjupersonerna är valida till denna studie, är att de deltar i det arbetsmarknadspolitiska programmet Fas 3.

Under hela forskningsprocessen har jag själv reflekterat över det jag har gjort för att få fram resultat. Efter det att jag har utformat min intervjuguide, har jag berättat för intervjupersonerna vad min studie handlar om och ungefär vilka frågor jag kommer att ställa. Jag har gjort en kort sammanfattning efter varje intervju slut om vad deltagaren har berättat. Sammanfattningen skapar en helhetsbild om det som intervjupersonen har sagt och samtidigt har deltagaren fått möjlighet att ta upp det som han/hon vill tillägga eller ändra.

Aspers (2007 s. 80) skriver att forskaren ska ha ett slags dokument i datorprogram för att spara alla memos, tankar, idéer, reflektioner, förslag på litteratur och kanske lämpliga teorier som kan användas. Denna teknik har jag personligen använt mig av i denna studie.

Enligt Bryman (2011 s. 431) är det av stor vikt att forskaren håller sig i transkriberingen till den exakta återgivningen av intervjun och att citaten ska vara i ett mindre textstorlek. Jag vill därmed poängtera att senare i studien använder jag exakta citat från transkriberingen av intervjuerna i analysen.

Efter att ha spelat in och samlat in empirin av de fem intervjuerna jag genomförde med deltagare i Fas 3, delas analysen in efter centrala teman i kategorier.

4.5 Etiska överväganden

Det finns fyra forskningsetiska principer jag utgår ifrån i min studie och de är vad vetenskapsrådet har kommit fram till och som är huvudkrav för att forskning ska

kunna bedrivas. De fyra principerna är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002 s. 7-14).

Varje intervjuperson har fått en kort information där jag har berättat om att det är frivilligt att delta i undersökningen, samt vad undersökningen går ut på, det vill säga syftet. Jag har tydliggjort för intervjupersonen att han eller hon har rätt att inte delta eller hoppa av intervjun, samt att han/hon kommer att vara anonym i studien. Innan jag utformade min intervjuguide kontaktade jag intervjupersonerna och fick deras samtycke muntligt.

Uppgifterna som jag har fått från intervjupersonerna kommer bara att användas och sparas säkert för denna studie. Sammanfattningsvis vill jag lyfta fram att min undersökning utgår från en etisk grund utifrån de fyra grundläggande etiska principerna (Bryman, 2011 s. 131-132).

En viktig aspekt som jag nämnde tidigare i min studie, och vill betona igen, är att jag har strävat efter att i hela forskningsprocessen ha kritiska reflektioner och självreflektioner (Swärd, 2008 s. 243).

I samband med genomförandet av intervjuerna var situationen ibland besvärande för vissa intervjupersoner när de berättade och beskrev sina upplevelser.

Jag upplevde att de kände en stor skam och pinsamhet. Men under intervjuns gång förbättrades stämningen och personerna som hade svårt för att berätta fick mer förtroende och mer avslappnat i att berätta sina berättelser med mera.

Det har även varit roligt ibland när intervjupersonerna var på bra humör och diskuterade om olika saker. Eftersom undersökningsgruppen är i en utsatt situation, var jag som intervjuare försiktigt med individskyddskravet.

Jag bekräftade och tydliggjorde flera gånger under vissa situationer till intervjupersonen att hon kan hoppa av intervjun om den så önskade, men så vart icke fallet.

4.6 Fortsatt framställning

Härnäst följer i studien teoridelen. Därefter kommer analysdelen, där jag redovisar min empiri och jämför de tillsammans med teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning för att få ett resultat. Avslutningsvis i studien kommer en avslutande diskussion tillsammans med en kort sammanfattning.

5 Teoretiska utgångspunkter

Som teoretiska utgångspunkter har jag i denna studie valt att använda mig av Erving Goffmans teori om stigma och skam, samt Michel Foucaults teorier om makt. Detta då jag anser att dessa teorier lämpar sig väl som verktyg för att jag ska kunna uppnå syftet med studien. Därutöver har jag använt mig av vissa begrepp som relateras och tillämpas senare i studiens analys. Begreppen presenteras tillsammans med teorierna nedan.

5.1 Goffmans analytiska perspektiv stigma

Enligt den amerikanske sociologen Erving Goffman (1973) återkopplar stigma till skam, genom att den stigmatiserade personen ofta påminns på grund av ens insikt att något är skamligt. Att vara stigmatiserad innebär att vara brännmärkt, missaktad och vanärad. Den stigmatiserade personens påstådda brister pekas ut av omgivningen, vilket i sin tur påverkar personens bild av sig själv.

Goffman (ibid.) talar om en skadad identitet. Stigma och skam är på så sätt sammankopplade. Det är två teoretiska begrepp som beskriver hur situationen är för de människor som försöker att kämpa för sin självrespekt och för att få respekt av andra.

Ett stigma påverkar dels den direkta interaktionen med andra människor, vilket kommer att granskas mer ingående för att kunna ge en uppfattning om hur detta har påverkat studiens fem informanter på ett eller annat sätt.

Goffman (2014 s. 38-39) menar att stigma drabbar både individen och andra som har socialt kontakt med denne. Individen som drabbas av stigma drabbas inte enbart själv av det, utan individens nära, exempelvis familj eller anhöriga drabbas även de. Senare i studien kommer en jämförelse med hur detta har drabbat studiens fem intervjupersoner samt deras nära och familj.

Flera informanter lyfter sina tankar om självrespekt och hur de ser på sig själva i resultat och analysdelen. Erving Goffmans (1973 s. 16) spegelmetafor handlar om vikten av självspieglingen och självhatet som gör att personen får en nedsättande syn på det egna jaget. Detta kan även uppstå när det handlar om ett spel mellan individen och dess egen spegelbild. Skamkänslan sammanfattas som en social känsla som attackerar självet och mer distinkt bilden av sig själv, det vill säga bilden av hur man tolkar att andra uppfattar mig.

Det finns även olika uttryck för skam som exempelvis osäkerhet, förlägenhet eller pinsamhet. Att bli nedvärderad och förlora status kan förknippas med skamkänslor (Goffman, 1973). Skam kan betraktas som en vanlig känsla som varnar människan om att andra kan uppleva den negativt i interaktionen med andra människor (Starrin, 2001 s. 49).

Goffman (2014) betonar dessutom, att den sociala strukturen i vilken en person befinner sig i påverkar upplevelsen av skam:

Sociologiskt sett är det centrala problemet för dessa grupper deras inplacering i den sociala strukturen; de omständigheter dessa människor möter i den direkta interaktionen med andra är blott en del av problemet, och för övrigt något som inte kan förstås utan hänsyn till den historiska bakgrunden och den politiska utvecklingen, samt till gruppens nuvarande politik (Goffman, 2014 s. 137).

I denna studie befinner sig informanterna i en arbetsmarknadspolitisk kontext, som bidrar till att forma deras identitet och uppfattning av vad som är skamligt.

Jönsson (2002 s. 153-155) menar att arbetslösheten är ett samhällsproblem, men även ett individuellt problem. Den arbetslöse individens livssituation påverkas och får konsekvenser. Dessutom påverkas de som står nära den arbetslösa i sin livssituation. I studien delas arbetslöshetseffekter i två kategorier, nämligen stigmatisering och skambeläggning. Dessa två effekter gör att arbetslösa människor påverkas olika av sin arbetslöshet.

Människor som berättar om att de har känt sig stigmatiserade, har i verkligheten upplevt omgivningens attityder emot de arbetslösa och socialbidragsberoende. Stigmatiserade personer får olika så kallade etiketter eller stämplingar som till exempel att långtidsarbetslös får etiketten "ej anställningsbar".

Skam tolkas i denna studie som en intensiv negativ känsla som förknippas med hur individen ser på sig själv i förhållande till omgivningens normer.

Det som också aktiverar känslor av skam, är att individen får känslor av skuld eller misslyckande. Skam har en koppling till känslor av nedstämdhet och oro, vilket oftare återfinns hos arbetslösa män. Begreppet skam tolkas även enligt Angelin (2009 s. 176-178) är en känsla som även relateras till brist på erkännande i den sociala samvaron. Att vara erkänd av sin omgivning handlar om att bli behandlad och bemött med respekt och därmed erhålls en positiv bekräftelse. En av flera slutsatser Jönsson (2002 s. 157-158) drar är att: "Ju längre arbetslösheten varar desto större tycks de ekonomiska svårigheterna bli både bland kvinnor och män". En annan slutsats handlar om att arbetslösheten upplevs individuellt och att det finns skillnader mellan korttids- och långtidsarbetslösa.

5.1.1 Utanförskap och avvikare

I detta avsnitt har jag utgått från Goffmans analytiska perspektiv om utanförskap. Goffman (2014 s. 152-153) talar om utanförskap, i motsvarande termer deviance eller avvikelse. Han menar att ur en grups gemensamma sociala värden uppstår normer och när en annan viss grupp avviker från de normerna betecknas de som avvikare. Skiljaktigheter som avvikargruppen har och som jämförs med den grupp

som håller sig till normerna är stor. Skiljaktigheter anses vara viktigare än likheter mellan två grupper. Goffman (ibid.) beskriver detta mer:

När gruppen är stor, kan toppfigurerna finna att de helt måste rätta sig efter normerna åtminstone till det yttre (Goffman, 2014 s. 152-153).

5.2 Foucault: Relationell makt

Den franske sociologen Michel Foucault (2002 s. 103) beskriver makten som något som existerar överallt i det sociala livet, det vill säga att makten är närvarande i varje ögonblick i människors vardagliga handlingar.

I samhällsvetenskaplig forskning används Foucaults maktperspektiv ibland för att bearbeta och analysera olika typer av maktstrukturer. Generellt sammankopplas begreppet makt med att människors frihet får begränsningar och att det sker genom tvång och undertryckande. Foucault hävdar att makt motsvarar den möjlighet individen har att påverka sin livssituation. Maktspelet som människor har i relationen till varandra är relationell vilket Foucault (2002) beskriver på följande:

[...] att makt inte är någonting som låter sig förvärfvas, fräntas eller delas, någonting som man behåller eller låter gå sig ur händerna; makt utövas från oräkneliga håll och i ett växelspel av ojämlika och rörliga relationer (Foucault, 2002 s. 104).

Payne (2002 s. 58) tar upp hur Foucault beskriver kunskap som en central parameter när han talar om makt. Kunskap används ofta i syfte att få makt över andra. Kunskapen är enligt Foucault och andra postmoderna tänkare bara en representation av verkligheten. Vi får makt över andra när vi får dem att acceptera vår kunskapssyn tillika vår representation. Payne (ibid.) beskriver kopplat till Foucaults syn på makt och kunskap, hur professionellas expertis självklart kan vara till stöd för den hjälpsökande, men hur den speciella kompetens som bärs upp av professionella också kan utgöra ett medel för förtryck (Payne 2002 s. 58).

Skau (2001 s. 36-37) tar upp hur Foucault beskriver makt som något finns i alla former av interaktionen mellan individen och den professionella yrkesutövaren. Maktaspekten som den professionella har döljs och framgår inte, men den finns alltid med. Makten anses många gånger som negativa associationer, men detta uttryck handlar inte enbart om makten i sig, utan snarare om hur maktanvändningen sker.

Konflikter kan uppstå mellan yrkesutövare och individen som vill få igenom sin vilja. Yrkesutövaren eller hjälparen kan lätt hamna i att blanda in sina yrkesintressen och vilja testa en viss behandlingsmetod som inte överensstämmer med individens åsikter och uppfattningar. De flesta individer blir inte upplysta att de har vissa rättigheter som de kan hävda, medan andra vet om vilka rättigheter de har men ändå inte har den fysiska och psykiska kraften som krävs för att hävda dem (ibid.).

Makten kan analyseras och tolkas på skilda sätt i olika sammanhang och i denna studie ligger maktfokus dels på hur individen blir föremål för andras maktutövning, dels på hur individen själv har makt och kontroll över sin egen livssituation.

5.2.1 Vanmakt och disciplin

Vanmakt relateras till termen disciplin vilket definieras på följande sätt av Foucault:

Disciplinen skiljer sig från slaveriet genom att den inte grundar sig på ett bemäktigande av kropparna; disciplinen kostar rent av på sig elegansen att avstå från den sortens kostsamma och våldsamma relationer och lyckas ändå utvinna en nytta som är minst lika stor (2003 s. 139).

Disciplin, i modern tid, förstås av Foucault, som ett fenomen som inte riktar sig direkt mot individens kropp och som inte heller tar hjälp av våld för att få makt över en person. Intressant nog anses ändå resultatet vara detsamma. Disciplin i det här fallet kan snarare förstås som en persons inkorporerade (i kroppen levda)

föreställningar om hur man ska uppträda och vara. Med andra ord, de normer som vi tar till oss och lever efter, är ett lika effektivt maktutövande som våld.

Foucault (2003) beskriver rörande disciplin och dess funktion i allmänhet att den upprätthåller ojämlikhet, underordning och kontroll i samhället. Detta även om samhället både politiskt och juridiskt strävar i riktning mot jämlikhet och frihet gentemot sina medborgare.

Att personen måste vara underordnad makten och präglas av disciplin och kontroll kommer att granskas mer detaljerad senare i studiens fem informanternas svar.

6 Resultat och analys

I följande del, resultat och analys, kommer återkommande teman i intervjuerna presenteras och därefter tolkas med hjälp av teoretiska begrepp. De funna teman i intervjuerna kommer också att jämföras med vad andra forskare och utvärderade har kommit fram till. Först redovisas resultatet följt av analys och sammanfattning.

Kort sagt kommer jag att använda mig av tematisk analys. De utvalda teman är ett resultat av noggrann läsning av studiens fem intervjuer (Bryman, 2011 s. 528-529). Analysen består av sju teman. I varje tema kommer minst ett citat att hämtas ut ifrån studiens samlade data, det vill säga transkriberingar av de fem intervjuerna. Citaten skrivs i mindre textstorlek.

6.1 Möjligheten att påverka sin situation

Den första delen i analysen handlar om deltagarnas beskrivningar och berättelser av att varken kunna ha kontroll över eller påverka sin livssituation.

6.1.1 Inledning

Maria (47 år) menar att hon inte kan påverka sin situation. Hon lämnar sin Cv personligen till flera affärer och verksamheter, med önskan om att få en riktig anställning, även om det handlar om extrajobb eller visstidsanställning.

Samma sak upplever Eva (53 år) när hon besöker flera butiker och affärer för att presentera sig själv. Eva menar att även om hon presenterar sig själv hjälper det inte henne när arbetsgivaren får veta att hon deltar på Fas 3.

Eva och Maria förklarar för Arbetsförmedlingens handläggare om att de behöver hjälp med det via dem, men svaret de får är att de bara kan erbjuda Fas 3-verksamheter och med det menas praktikplatser.

Leo (32 år) berättar att han vid flera tillfällen har försökt att ändra på sin situation eller att kunna få gå på en utbildning, men det fungerar inte då han har dålig ekonomi och inte kan påverka sin situation.

Leo beskriver sina upplevelser i följande citat att:

Jag har försökt många gånger att förklara till min handläggare på AF att den här praktikplatsen är meningslös, men hon svarar då att jag har valet att antingen vara där eller avsluta då. Hon vet att jag inte kan avbryta, då jag måste följa min handlingsplan som jag har via dem. Så vilket val pratar hon om?

Fiona (40 år) har förklarat sin situation till sin arbetsförmedlare och ville ha en lösning då hon ansåg sig utföra meningslösa arbetsuppgifter, men hon fick bara fortsätta och kunde varken avsluta där eller byta till en annan verksamhet.

Lucas (43 år) berättade från början för sin handläggare på arbetsförmedlingen att han behöver vara på en arbetsplats som kan vara lärorik för honom och som överensstämmer med den kompetens han har, men han fick inte påverka något

och har fått praktisera på en restaurang. Då kände Lucas att han inte hade möjligheten att ens kunna få sin åsikt framförd.

Lucas beskriver i följande citat att:

Under Fas 3 fick jag bara praktisera på flera ställen med samma början och slut, arbetsgivaren visar i början att jag är väldigt duktig och lovar mig en anställning sedan till slut blir det att de inte har ett behov av mig. Samma sak upprepades på ett par praktikplatser för mig via den där Fas 3, eller sista hoppet som jag brukar kalla det ibland.

6.1.2 Analys

Leo, Fiona och Lucas har förklarat och diskuterat sina situationer med sina arbetsförmedlare, men det medförde ingen förbättring eller ändring, utan de fick bara fortsätta med sina nuvarande verksamheter. De tas inte på allvar och får inte utveckla exempelvis sina kompetensnivåer för att kunna matchas lättare på arbetsmarknaden.

Informanterna har varken makt eller kontroll av att ändra situationen de befinner sig i och detta kan kopplas till makten som Foucault (2002 s. 103) beskriver finns överallt i det sociala livet och som begränsar människors frihet. Fas 3-informanter känner sig undertryckta villkor och arbetsförmedlarens beslut och bedömningar, och därmed får de ingen möjlighet att ändra, förbättra eller utveckla sina livssituationer.

Arbetsförmedlaren är den som har kunskapen och därmed har makten som används över andra i syfte att hjälpa dem hitta ett arbete (Payne, 2002 s. 58).

Informanterna upplystes inte om vilka rättigheter de har gentemot Fas3-verksamheter om de inte ser en möjlighet till att uppnå målet via verksamheten, vilket i detta fall är en anställning.

Detta betonar Skau (2001 s. 36-37) genom att de flesta individer inte känner till vilka rättigheter de har. Arbetsförmedlarna var inte lyhörda till sina arbetssökande vilket är informanterna för denna studie, och därmed fortsatte arbetsförmedlarna som även är professionella yrkesutövare att testa sina egna yrkesintressen och uppfattningar om vissa verksamheter (ibid.).

6.1.3 *Sammanfattning*

Detta kapitel visar på att de fem deltagare har beskrivit sina situationer som genom dem anser inte har makt och är undertryckta. Deltagarna har inte fått möjligheten att uttrycka sin egen vilja, eller på något sätt påverka eller ändra på sin situation när det gäller Fas 3 och de verksamheter de praktiserade hos. De fick ingen uppmärksamhet via sina arbetsförmedlare, och kunde inte ha något annat val.

Foucault (2003) beskrev hur individer kan vara underordnade och lyder av disciplin eller vanmakt och att detta även uppstår utan våldsamma relationer. Deltagarna i detta avsnitt har visat att de är i vanmakt situationer, där de få lyda och vara disciplinerade utifrån regler och villkor som Fas 3 uppställer på dess deltagare, samt maktanvändningen som arbetsförmedlarna utövar via de kunskaper de har (Payne, 2002 s. 58). Disciplinering som beskrevs i detta avsnitt visar på den ojämlikheten som uppstår när den enskilda individen inte får sin vilja igenom, medan yrkesutövaren som har kunskap och makt genomdriver sina egna yrkesintressen (Skau, 2001 s. 37).

6.2 Upplevd maktlöshet och beroende av ekonomiskt bistånd

Detta avsnitt ska avhandla deltagarnas upplevelser av att känna sig maktlösa och vara beroende av ekonomiskt bistånd.

6.2.1 *Inledning*

Maria (47 år) har sedan hon har varit socialbidragstagande känt sig väldigt maktlös. Hon kan inte resa, kan inte köpa en bil och har en svår ekonomi. Hon berättar flera gånger att hon är tvungen att vara beroende på socialtjänsten. Maria beskriver i följande citat att:

Jag trivs inte alls med min ekonomi och pengar. Ekonomin styr hela livet nuförtiden. Pengar gör att man kan må bättre psykisk och att man bli lycklig genom att kunna köpa det sina barn önskar sig. I dagsläget allting kostar och den som inte har pengar, trivs inte.

Eva (53 år) berättar att hon visste inte att hon en dag kommer skulle hamna i situationen där hon inte hade möjlighet att kunna försörja sig själv. Hon har väldigt dålig ekonomi och måste ansöka om socialbidrag varje månad. Eva menar att om hon hade ett jobb så skulle hon äntligen kunna vakna från denna mardröm hon lever i och som aldrig tycks ta slut. Eva berättar mer i följande citat:

Jag känner mig fattig och värdelös. Det är jobbigt att varje månad ansöka om socialbidrag och tigga för att kunna sköta sina fakturor. Jag vet inget annat som jag kan göra för att få mina fakturor och hyra betald.

Leo (32 år) har inte haft socialbidrag så länge, men han upplever en känsla av att vara beroende. Den här känslan förstoras vid varje månad slut, när han måste tänka på hur han ska betala sina utgifter. Leo beskriver maktlösheten som växer för honom dag inför dag.

Leo beskriver sin situation på följande sätt:

Just nu känner jag att jag har en ohållbar situation som varje månad räddas av att få pengar från socialen, men det visar mig varje månad att utan de här pengarna kan jag inte leva. Eller jag kanske måste tigga om jag inte får soc.-bidrag.

Fiona (40 år) upplever sig väldigt maktlös då hon inte kan få den inkomst för att kunna köpa de kläder eller saker som hennes barn önskar sig. Hon berättar att hon blir upprörd och ledsen varje gång när barnen vill köpa något som kostar mycket och som hon inte kan köpa. Hon beskriver mer nedan:

Jag vill förklara för barnen att vi måste hålla oss till de pengarna vi får varje månad, men de är barn och såklart önskar de sig saker som alla deras vänner får. Men jag bli ledsen och vet inte hur jag ska säga så att de fattar.

Lucas (43 år) upplever sig må dåligt av den maktlösa situation han lever i. Han menar att socialbidraget gör att man måste uppleva känslor av beroende, för att utan det kan han inte betala sin hyra och andra nödvändiga utgifter.

6.2.2 *Analys*

Angelin (2009 s. 129-130) menar att människor som söker hjälp såsom ekonomiskt bistånd för att kunna försörja sig är maktlösa. Lucas upplevde sin situation att han är maktlös och måste ansöka om ekonomiskt bistånd för att kunna betala sina nödvändiga utgifter. Fiona kan inte hantera situationen med att inte kunna köpa dyra kläder till sina barn och inte kunna veta hur hon ska förklara för dem att hon inte styr över att få hög ekonomi.

De måste underordna sig de villkor som myndigheter ställer upp.

I annat fall riskerar de att förlora möjligheten till försörjning genom ekonomiskt bistånd. Många av de som upplever sig maktlösa har känt sig i en utsatt situation (Angelin, 2009 s. 129-130). Maria nämner att hon inte trivs med sin ekonomi och samtidigt kan hon inte bestämma över situationen som hon har. Hon menar även att hon mår psykisk dåligt av att inte kunna ha kontroll över situationen.

Det nämns även i Angelin (2009 s. 88-89) att begreppet deprivation, vilket innebär brist på pengar, spelar roll för möjligheten till att kunna ha rekreation eller högre levnadsstandard. Detta saknas hos de fem deltagare som ingår i denna studie. Fiona och Maria berättar att de önskar att kunna köpa det sina barn vill ha, och det vill säga dyra kläder eller leksaker med mera. Att kunna ha rekreation kan i det här sammanhanget vara att Fiona eller Maria åker på semester med sina barn.

Angelin och Starrin (2012 s. 303) beskriver maktlösheten som att det finns ett oundvikligt beroende av andra när personer inte har pengar. Det visas att personer är beroende av ekonomiskt bistånd från socialtjänsten eller att de ibland lånar pengar från släktingar. Det finns ofta inte någon annan möjlighet.

Vanmakten kopplas tillsammans med att människan har brist på pengar och att människan inte kan komma vidare, utan står i samma plats.

Ett begränsat handlingsutrymme kopplas även till vanmakten som de flesta socialbidragstagande har beskrivit (Angelin & Starrin, 2012 s. 304-305).

Exempelvis menade Leo att han måste ansöka om ekonomiskt bistånd varje månad för att kunna betala sin hyra och inte behöva tigga.

Detsamma nämner Lucas när han berättade att han har nödvändiga utgifter som han måste betala och utan ekonomiskt bistånd skulle han inte kunna klara det.

6.2.3 Sammanfattning

Det som detta avsnitt visar är att deltagarna har känslor av maktlöshet på grund av beroendet av socialtjänstens ekonomiskt bistånd. Ekonomin spelar en stor roll i deras liv, och det är enligt dem avgörande hur ekonomin ser ut, om livet kan bli bättre eller riskera att bli sämre.

Slutsatsen utifrån deras svar är att kunna betala sina nödvändiga utgifter är en viktig sak som de behöver för att kunna tillgodogöra sig sina basbehov av mat, hygien, kläder med mera. Foucault (2002) hävdar att makt motsvarar möjligheten för individen att kunna påverka sin livssituation.

Deltagarnas flera beskrivningar sammanfattar en maktlös situation där de inte kan sköta sina betalningar utan att ansöka om ekonomiskt bistånd. De har en önskan om att kunna vara självförsörjande och inte vara tvungna att ansöka om socialbidrag. Att vara självförsörjande innebär för dem ett sätt att värna om sin integritet.

6.3 Deltagarnas upplevelser av skam

Härnedan kommer deltagarnas upplevelser och berättande av den upplevda skammen presenteras.

6.3.1 Inledning

Maria (47 år) beskrev sina känslor genom deltagandet i Fas 3 som att hon är:

Det känns så pinsamt, så jobbigt i min omgivning att jag bara lever på andras skattepengar. Den som jobbar kan vara stolt och får också stark självkänsla. Men jag kan inte vara så. Hur kan jag vara så när jag inte ens vågar att säga att jag går på Fas 3?

Eva (53 år) berättar om hennes upplevelser i Fas 3 och hur det har påverkat omgivningens syn på henne. Hon beskrev upplevelserna så här:

Jag ville innan inte säga högt hur gammal jag är och att jag är arbetslös. Nu är det utöver det att jag är på Fas 3 och måste stå ut med det också. Systemet är inte med de äldre, i nuläget vill de bara anställa ungdomar för att de kostar mindre och ger mer i arbetskraft.

Leo (32år) menade att han inte haft starka känslor av att han kände sig förnedrade eller värdelös, men däremot tänker han att:

Just nu har jag inte upplevt starka känslor av skam, men jag tror att det går emot det hållet och känslan av dem växer med tiden som går mer och mer för mig som arbetslös.

Fiona (40 år) beskrev sina upplevelser nedan:

Jag känner varje gång mina barn behöver pengar ett stort misslyckande i mig. Jag har misslyckat att ge min familj det de behöver. Jag har inget jag kan vara stolt över. Mina vänner som jag hade har slutat besöka mig, eftersom jag försöker att komma undan hela tiden när de vill besöka mig för att det kostar. Om jag ska gå på besök hos en vän så vill jag också kunna köpa en present eller något litet, och det kostar det också.

Lucas (43 år) berättar att han har tappat respekten för sig själv, eftersom han anser att han förtjänar en högre position i samhället genom sin högre utbildning. Han berättar på följande sätt:

Jag upplever mig som skamfull, oavsett vad jag gör just nu, men bara för att jag är på Fas 3 och utan någon mening. Jag har inte ens ett värdigt liv som alla andra jag känner har. Jag har verkligen tappat respekten till mig själv.

6.3.2 *Analys*

Angelin och Starrin (2012 s. 303) menar att de flesta människor som lever på ekonomiskt bistånd från socialtjänsten uppger att deras livssituationer är skamliga. Det handlar dels om den ekonomiska delen, dels den sociala delen när socialbidragstagande kan bli tillfrågande om ekonomiskt bistånd och det kommer upp negativa omdömen om dem. Känslan av hopplöshet är ett hinder i sig för att kunna söka arbeten eller förbättra livssituationen (Angelin & Starrin, 2012). Informanterna upplever sina livssituationer som skamfyllda och begreppet skam återkopplas med stigma (Goffman, 1973). Stigmatiseringen som drabbar informanterna i denna studie innebär att de kan bli påmindas om deras skamliga livssituation genom att leva på skattepengar och att ansöka om ekonomiskt bistånd varje månad.

Informanternas identitet tolkas vara skadad och det sammankopplas även till hur deras självrespekt på sig själva ser ut. Att vara stigmatiserad betyder även att vara brännmärkt, missaktad och vanärad (ibid.).

Självrespekten binds samman med spegelmetaforen och självspieglingen som enligt Goffman (1973) handlar om att personen får nedsättande syn på det egna jaget. Lucas menade att han numera ser ner på sig själv och tappade självrespekten som han hade. Och detta är vad Goffman (ibid.) kallar för nedsättande synen som kan uppstå mellan individen och dess egen spegelbild.

Hos intervjupersonerna återfinns flera olika typer av skam till exempel pinsamhet, Fiona beskriver att hon undviker sociala kontakter för att hon tycker det är pinsamt att sakna pengar. Det som kan kopplas till osäkerhet är exempelvis när Maria nämner att hon inte har samma självkänsla som någon med anställning. När det kommer till brist på erkännande beskriver Eva om att hon är för gammal för att lyckas i arbetslivet, för att kunna accepteras. Det kan förstås som att Eva saknar erkännande i arbetslivet och det påverkar henne negativt genom att tappa hoppet för att söka jobb.

Jönsson (2002 s. 153-155) menar att arbetslöshet är ett samhällsproblem och ett individuellt problem. Arbetslösas egen livssituation påverkas och får

konsekvenser, såsom de flesta bli stigmatiserade och skambeläggs. Arbetslösa som har uppgett att de upplevt sådana känslor har oftast drabbats av omgivningens attityder som är negativa mot arbetslösa och socialbidragsberoende. Lucas beskrev att han känner sig skamfull och han inte kan göra något åt det, det handlar bland annat om att han ingår i Fas 3.

6.3.3 Sammanfattning

Det som detta kapitel visar är att deltagarna upplever sina livssituationer som skamfyllda.

De upplever att andra har negativa omdömen om socialbidragstagande från Socialtjänsten, samt att det är svårt för dem när de bli tillfrågade om ekonomiskt bistånd. Deltagarna har upplevt känslor av pinsamhet, osäkerhet och brist på erkännande, vilket är enligt dem en central känsla som måste finnas för att de kan behålla självrespekten till sig själva.

I deras utsagor innebär ett värnande av integriteten ett sätt att frigöra sig från känslor av skam. Goffman (1973) betonar hur stigma drabbar både individen och dess nära såsom familj. För informanterna kan det vara svårt att förklara för sina barn om den svåra och skamliga situationen som det innebär för dem att leva på existensminimum och behöva ansöka om pengar. Barnen pekades också ut av omgivningen på grund av föräldrarnas livssituation och drabbas på så sätt av ett stigma.

6.4 Social exklusion och utanförskap

I detta avsnitt ska deltagarna beskriva hur de upplever sitt utanförskap och den sociala exklusionen de befinner sig i.

6.4.1 Inledning

Maria (47 år) berättar att hon träffar bara vänner som går med henne på Fas 3 verksamheter. Hon berättar även att hon inte har ofta kontakt med släktingar. Hon tillbringar den mesta tiden med hennes man och barn.

Eva (53 år) uppger sig som väldigt social och försöker att träffa sina vänner som hon känner. Men hon beskriver att tiderna inte passar riktigt med hennes och sina vänner. Därför är det sällan hon träffar sina vänner. Hon menar att:

Jag hade jättegärna velat träffa mina vänner som jag har haft sen länge, men det är många saker som gör att det inte går ihop riktigt. Exempelvis tiden, [...] sedan är det kostnader. Jag menar att även om vi skulle träffas på lunchtiden är det inte alltid att jag kan betala för en bra lunch, eftersom jag måste vara sparsam.

Leo (32 år) berättar att han nuförtiden inte har mycket kontakt med dem han känner. Han berättar nedan:

Jag har inga släktingar i min stad och även om jag hade så skulle jag undvika det. Det handlar om att jag inte gillar när de sitter och berättar om vilka nya bilar de har köpt eller om vilken fin inredning de tänker sig att köpa. Jag har bara en vän som jag lärde känna för ett tag sen, och honom träffar jag ofta.

Fiona (40 år) menar att hon inte känner sig riktigt trygg längre med de hon kände innan. Hon beskriver det på följande sätt:

De jag kände har ju heltidsjobb och har en hög och bättre livskvalité än vad jag har. Om jag skulle träffa de så skulle jag sitta där som en dum och mina barn skulle bli ännu mer ledsna för att de kanske ser att deras barn får de flesta saker de önskar sig. Så varför ska jag lägga mig i en sådan jobbig situation. Det är bättre att jag umgås med mina barn istället.

Lucas (43 år) berättar snabbt och kort om de personer han umgås med att:

Jag umgås mest med familjen, har ett par antal vänner men de har jag inte träffat så ofta den senaste tiden. Ja, jag måste prioritera min familj så att jag i alla fall kan ge mina barn den kärlek och omsorg de behöver.

6.4.2 *Analys*

Goffman (2014 s. 152-153) talar om utanförskap som motsvarande term för avvikelser. Han delar in människor i två grupper, där den ena gruppen har gemensamma större sociala värden är den som förhåller sig till normerna och den andra gruppen är tvärtemot. Den andra gruppen betecknas som avvikare då de avviker från normerna. Informanter i denna studie avviker och känner sig utanför samhällets normer genom att inte arbeta och försörja sig och sina familjer.

Angelin och Starrin (2012 s. 295) menar att Goffmans begrepp utanförskap betyder att personen även har bland annat brist på att kunna delta i samhällslivet. Den sociala exklusionen uppstår i brist på pengar och inga trygga arbeten, samt i ostabila sociala nätverk. Det leder till att personen i vardagen förlorar sitt sociala nätverk och hamnar i en social isolering.

Som Lucas nämnde så umgås han mest med sin familj och anledningen till det kan vara att han inte har något tryggt arbete. Leo nämnde även att han har isolerat sig själv och att han är medveten om det för att han försökte undvika att hamna i en situation där andra berättar om sina innehav och han inte kan göra detsamma.

I Angelins (2009 s. 51) studie definieras begreppet social exklusion även som utanförskap. De som är utanför kan framställas som en homogen grupp, vilket leder till att skapa ojämlikhet då de kategoriseras och sätts utanför.

Som Fiona menade så umgicks hon med sina barn för att undvika att träffa sina vänner som jobbar heltid och tjänar en bra lön, samt för att Fionas barn inte ska känna sig mindre än de andra när de ser att de andra barnen kanske får de leksaker de önskar sig. Andersson (2006 s. 69-71) benämner hur utanförskap är sammanbunden med ensamhet. Arbetslösa exkluderas utanför samhället och får inte känslan av samhörighet.

Angelin och Starrin (2012 s. 305-306) tolkar utanförskap som en typ av utestängning för personer. Det betyder att det uppstod begränsningar i personernas relationer till andra och i deras levnadsstandard. Eva beskrev sin situation att hon inte träffar sina vänner på grund av tiden. Hon menade att sina vänners tider inte passar hennes och det innebär att de har andra aktiviteter och kanske heltidsjobb, samt att hon inte alltid kan betala för en bra lunch. Fiona beskrev att de andra hon känner har en bättre livskvalité.

6.4.3 Sammanfattning

Goffman (2014) beskrev utanförskap något som associeras med avvikelser. Detta uppstår i och med att en viss grupp som inte anses följa normer som den stora gruppen med gemensamma sociala värden, är eller betecknas som avvikare.

Det som detta kapitel visar är att deltagarna är utsatta för ett utanförskap och undviker för det mesta sociala relationer och kontakten med andra vänner och ibland även släktingar. Deltagarna prioriterar sina familjer att tillbringa tiden med för att för det minsta kunna ge sina barn kärlek och omsorg.

Det anses att andras höga levnadsstandard kommer att påverka dem även om det handlar om ett besök. De anser även att om den höga levnadsstandarden inte påverkar dem, så kommer den att påverka deras barn och de kan bli berörda. På så sätt isolerar deltagarna sig och sina familjer.

6.5 Arbetslöshet och psykisk ohälsa

Härnäst kommer deltagarnas psykiska hälsotillstånd beskrivas enligt vad de upplevde och har erfarenheter om.

6.5.1 Inledning

Maria (47 år) , Eva (53 år) och Leo (32 år) har alla erfarenheter av psykisk ohälsa. Maria beskriver att även om hon är i dåligt fysiskt skick, så är det ändå den psykiska ohälsan som är tyngst att leva med.

Maria (47 år) berättar nedan om sin fysiska och psykiska situation:

Hälsan är väldigt dåligt. Jag har diabetes och blodtryck och andra sjukdomar. Jag mår mycket dålig fysisk och ännu värre psykisk. Jag är trött på grund av mina sjukdomar och mina tankar och hur jag mår psykiskt. Det här året var värst för mig. Jag känner mig som en människa med en dödlig sjukdom som räknar dagar och tiden för att dö, det vill säga jag räknar bara dagarna tills jag får pension.

Eva (53 år) berättar att hon mår bra, men beskriver även att:

Jag har haft en operation i min hand och det gjorde att jag inte kan röra min hand så som jag kunde innan. Alltså jag kan inte lyfta upp handen eller bära på saker. Jag har blodtryck, allergier och jag får inga bra mediciner till dem. Vem tror du skulle vilja ha en som mig i sin arbetsplats?

Leo (32 år) vägrade att berätta om sin hälsosituation och menade att:

Jag mår inte bra, är utmattad och trött på allt, men vill inte gå in i detaljer. Jag tänker mycket på barnen och deras framtid.

Fiona (40 år) berättar mycket om hennes hälsosituation med följande ord:

Jag mår bra, men jag har gått upp i vikt och det känns så jobbigt. Jag har den senaste tiden ätit mycket eftersom jag tänker mycket. Jag kan inte sova bra om nätter och tar medicin för det. Men det hjälper inte så bra. Hade jag ett jobb, så skulle mitt liv sett helt annorlunda ut.

Lucas (43 år) beskriver sin hälsa så här:

Jag vet att jag inte mår bra. Jag är på en fas där jag blir utnyttjad och mår dåligt av det. Den enda som tjänar på det, är arbetsgivaren. Jag får en dålig hälsa och en dålig ekonomi, och arbetsgivaren får bra betalt för mig och får gratis arbetskraft.

6.5.2 *Analys*

Angelin (2009 s. 39-42) skriver att orsaken till nedsatt hälsa är de negativa upplevelser personer har. Att vara långtidsarbetslös och socialbidragstagande från Socialtjänsten, ökar sannolikheten av att få en sämre hälsosituation. Personer som har en sämre hälsa från början, har det svårare att kunna etablera sig på arbetsmarknaden.

Lucas nämnde att han upplever sig utnyttjad av arbetsgivaren (anordnaren) via Fas 3-verksamheten. Han är medveten om att hans hälsa försämras genom att fortsätta på det sättet.

Maria upplever sig som en människa med en dödlig sjukdom, eftersom hon har andra kroniska och ärftliga sjukdomar som gör det svårare för henne att kunna etablera sig på arbetsmarknaden.

Angelin och Starrin (2012 s. 310-312) menar att de flesta respondenter, i deras studie, beskrev sig som andra klassens medborgare, medan andra beskrev sin situation som något nedsättande och en känsla av att vara värdelös och misslyckad.

Leo beskrev sin situation att han är utmattad och tänker inför sina barns framtid. Han har känslor av misslyckande men ville inte beskriva det på ett direkt sätt. Han menade att han inte vill gå in i detaljer.

Eva berättade om en operation som hon utförde och allergier och sjukdomar hon har. Hon menade att, vem skulle vilja ha en gammal kvinna med hennes

sjukdomar och att hon inte kan utföra flera arbetsuppgifter på grund av hennes hand, och i hennes ålder. Hon pekade på att hon har misslyckad eller är värdelös.

Furåker (2014 s. 1-2) benämner hur de senaste åren relevansen mellan hälsoproblem och att kunna vara flexibel på arbetsmarknad uppmärksammas. Resultatet som visas av tidigare forskning, bland annat, är att människor som är närmare sin pension inser det som ansträngande och meningslöst att försöka hytta ny jobb eller byta jobb.

6.5.3 Sammanfattning

Detta kapitel visar att deltagarna inte har ett bra mående både fysisk och psykisk hälsotillstånd. Vissa beskrev att deras situation med sjukdomarna de har blir svårare och sämre. Andra beskrev en hopplöshet inför livet. Det som visar sig i detta kapitel är att deltagandet har påverkat intervjupersonernas hälsa negativt. Deltagarna nämnde ord som trötthet, utmattad, utnyttjad och värdelös.

6.6 Stress och pressade livssituation/er

I följande avsnitt kommer deltagarnas upplevda stress och deras upplevda pressade livssituationer att presenteras och beskrivas.

6.6.1 Inledning

Flera deltagare beskriver hur en knapp ekonomi påverkar deras vardag. Det framgår i deras beskrivningar att ekonomisk oro och stress för framtiden hänger ihop. I samband med det beskriver Maria (47 år) sin vardag med följande ord:

Jag har en rutinerad vardag där jag nästan varje dag gör samma saker. Men det som jag gör och inte riktigt har klarat är att kontrollera ekonomin. Jag måste på något sätt lära mig att spara, så att jag inte varje månads slut hamnar där med ingen krona i fickan. Det är svårt och tar mycket energi att bara tänka på.

Eva (53 år) berättar om sin livssituation med följande ord:

Jag trivs med att ha saker och ting i sin ordning. Jag är mycket stressad under vardagarna och försöker att hålla ihop olika grejer. Det med att jag inte har något ordentligt jobb gör mig orolig inför mina kvarstående år till pension. Det är inget bra avslut i livet att man ska lida på det sättet.

Leo (32 år) beskriver sin vardag så här:

Jag lämnar barnen på förskolan och går snabbt till praktikplatsen. Sen är det att laga mat och städa. Det är faktiskt jobbigt. Jag kämpar för att kunna få ett jobb då jag är ung nu, sedan när jag blir äldre jag kanske inte orkar jobba. Jag vill skapa ett säkert liv till mina barn.

Fiona (40 år) berättar om sin livssituation på följande sätt:

En tråkig vardag fylld med massa stress och bekymrad inför vad som kan hända eller vilka nya kostnader som kommer in. Jag trivs inte alls med hur jag och mina barn bor. Lägenheten är rätt så sliten och gammal och behöver renoveras. Men ingen lyssnar på mig. Om jag varken trivs på arbetsplatsen (praktiken) eller hemma. Hur ska man må då?

Lucas (43 år) beskriver sin vardag nedan:

Jag går tidig på morgonen till praktiken och därefter på slutet av dagen går jag hem. Samma sak upprepas varje vardag. Jag umgås med mina barn mest på helger. Det är inte så kul att ha en vardag som liknar en med heltidsjobb, fast med ingen lön och en dålig och mindre värd livsstandard.

6.6.2 *Analys*

Angelin och Starrin (2012 s. 302) menar att den ekonomiska stressen påverkar respondenternas livssituation, i deras studie. Det finns olika former av ekonomiska stress, exempelvis oron inför den egna privatekonomin.

Det hotet som människor med socialbidrag från socialtjänsten lever i, om att kanske inte kunna klara av att betala de nödvändiga utgifter, framkallar känslor av fara och rädsla.

Fiona beskrev sin stressade situation både hemma och på praktikplatsen.

Hon anser att hon inte trivs hemma och inte heller på praktikplatsen och att detta gör att hon inte mår bra. Hon började med att säga att hon har en stressig vardag.

Leo beskrev sin vardag som jobbig och att han satsar på att få ett säkert liv tillsammans med sina barn.

Vidare skriver Angelin och Starrin (2012 s. 302) att de pressade livssituationen som personerna, i deras studie lever i aktiverar känslor som stress.

Hos andra kan det aktivera känslor som gör att personer får huvudvärk eller ont i magen, samt sömnsvårigheter. Det kan även leda till en psykisk nedstämdhet.

Risken som personerna ser inför att kanske inte kunna betala sina utgifter är att få betalningsanmärkningar eller skulder. Risken till psykisk ohälsa förknippas inte enbart med att personen är arbetslös, utan den har starkt samband med de problematiska levnadsförhållandena. Det kan komma så långt att personen med långvarig stress kan påverkas av allvarliga och skadliga fysiologiska processer och därmed leda till en förkortad livslängd (Angelin & Starrin, 2012).

Maria menade att det är svårt att veta hur hon ska spara pengar så att hon inte hamnar i en svår situation vid varje månadens slut. Hon beskrev det som att det tar mycket energi av henne att ens tänka på det. Hon menar att hon har en kontinuerlig stress. Eva menade att hon inte vill lida sista åren av arbetslivet, när hon närmar sig pensionen. Hon beskrev sin vardag även som stressig.

6.6.3 *Sammanfattning*

Detta avsnitt visar på att deltagare i Fas 3 har en stressad vardag som gör att de inte har ett bra mående. Deltagarna beskrev sina vardagar som jobbiga, stressiga och orosfyllda. Den faktor som spelar roll i detta sammanhang är pengar och hur deltagarna har det ekonomiskt. Det är sammanbundet i deras vardag och de ansåg att de inte kan komma ifrån det.

6.7 Framtida hopp och planer

I detta avsnitt kommer deltagarnas framtidstro och planer att presenteras.

Tankar och åsikter nedan kommer vara olika beroende på personens framtidstro.

6.7.1 *Inledning*

Vissa deltagare presenterar en positiv framtidstro med hopp om att förverkliga jobbplaner, men andra deltagare lyfter fram en betydligt dystrare bild av deras framtid. Maria (47 år) berättar i början att det är svårt och tänka på framtiden, men sedan beskriver hon sina planer och sitt hopp genom att hon säger:

Jag har en dröm om att öppna ett eget litet företag. Jag ska se om jag tillsammans med mina barn kan uppnå detta mål i framtiden.

Eva (53 år) beskriver hur hon har funderat kring sin framtid:

Jag har faktiskt inga hopp eller tankar om att kunna få ett jobb som gör att jag känner att jag är uppskattad. Det bli svårt för mig att kanske kunna jobba i denna ålder. Jag hade tankar om att ta ett lån och öppna en butik, men när jag satt och tänkte på konsekvenserna blev jag orolig inför att inte lyckas med det.

Sedan om man inte lyckas med sånt så måste man tillbaka till Socialtjänsten och då blir det att de räknar var enda krona. Det kan då bli enligt deras beräkning att jag kan klara mig fem år framåt med lånet jag tog. Jag vågar inte riskera det.

Leo (32 år) beskriver sina planer om att han ska:

Jag ska börja plugga igen om jag hittar ett extrajobb eller någon deltidstjänst. Och det kommer absolut inte hända via Arbetsförmedlingen, då de inte hjälper så som de ska. Jag försöker att fråga de jag känner. När jag väl hittat något jobb då börjar jag plugga igen till Förskollärare.

Fiona (40 år) delger oss några tankar kring framtiden:

Jag vill inte tänka på framtiden, då jag bli väldigt orolig. Mina funderingar är mest kring hur situationen kan förbättras för barnens skull. Jag vet också att många andra är arbetslösa, så hur ska jag kunna ha ett hopp om något jobb. Det händer då bara om jag har stor tur.

Lucas (43 år) beskriver sitt hopp och sina framtidstankar:

Det är inte omöjligt att jag hittar någon som respekterar min höga position och ge mig någon form av erkännande. Det kan hända när som helst att jag får ett jobb som är värdig min kompetens och mina erfarenheter. Jag väntar, men samtidigt rör jag på mig och försöker att själv hitta något som leder mig till den rätta vägen.

6.7.2 *Analys*

Det är viktigt att vi människor känner oss värdefulla och känner stolthet och trygghet, samt att vi känner oss uppskattade i andras ögon (Angelin, 2009 s. 313). Lucas menade i linje med detta att han anser att det är viktigt att andra uppskattar hans kompetens och att han får erkännande. Fiona menade att hon har en svår situation som gör att hon tänker mest på att hennes barn har det bra, då känner hon sig trygg.

Andersson (2006 s. 78) skriver om en räddning som den arbetslösa kan få och då handlar det om att den arbetslöse lyckas få ett arbete, men detta är individuellt och beroende på varje arbetssökandets arbetsvilja.

Andersson (ibid., s. 81-82) menar vidare att arbetslöshet uppfattas ibland av några arbetslösa som frihet. Men känslorna de upplever kan vara motstridiga och då känner de osäkerheten. I denna studie delger andra arbetslösa att de får återhämtning och vila av att inte jobba, även om ekonomin drabbas till följd av det.

Leo menar att han försöker hitta ett jobb och han vill göra det via sina kontakter. Lucas berättade om att han försöker att hitta jobb på egen hand och inte enbart vänta utan att göra något.

6.7.3 Sammanfattning

Genom detta kapitel visas hur deltagare i det arbetsmarknadspolitiska programmet Fas 3 fortfarande har sina hopp och framtida planer om att hitta jobb.

Vissa av dem har inte så stora hopp, men har däremot inte tappat det helt.

Sammanfattningsvis är det beroende till hur den enskildes arbetsvilja ser ut.

Det är även beroende av flera faktorer. Arbetsvilja är en faktor och en annan är hur stor tilltron till framtiden är och hur informanterna upplever sannolikheten att få ett arbete. Det är även beroende på delvis individuella förutsättningar såsom ålder och upplevd kompetens. I Evas fall är det tydligt att hon har en rädsla för att satsningar som inte lyckas skall ge repressalier.

7 Avslutande diskussion

Nedan följer en avslutande sammanfattning som besvarar mina forskningsfrågor samt beaktar sammanhanget av studieresultat, och därefter en kort beskrivning av mina egna upplevelser under studiens gång.

7.1 Sammanfattning

Syftet med denna studie var att undersöka hur Fas 3-deltagare upplevelser och erfarenheter av deltagandet i detta program ser ut.

Min första fråga i studien handlade om hur dagarna för deltagare i Fas 3 såg ut. Utifrån vad de fem deltagare har berättat har deras livssituationer under tiden i Fas 3 varit svår. De beskrev till exempel att de inte kunde uppnå någon positiv utveckling utifrån den målsättning som finns, samt så hade de ingen makt över sina situationer. Genom att jämföra med vad som har forskats inom ämnet tidigare, går det att sammanfatta att deltagarna är maktlösa över sin ekonomiska situation, vilket påverkar och får konsekvenser dem själva och för deras anhöriga.

Deltagarna beskrev även hur deras sociala kontakter och nätverk har minskat, samt att de inte har vågat umgås mycket med exempelvis vänner eller släktingar. Detta är i likhet med tidigare forskning då mina informanter delgav även att de upplevde utanförskap och social exkludering, vilket gör att de saknar sociala kontakter. Såsom annan tidigare forskning visar inom området arbetslöshet, har skam och stigmatisering haft en stark koppling till varandra. Deltagarna i denna studie har beskrivit situationer och upplevelser av både skam och stigmatisering. Deltagarna beskrev sina livssituationer som pinsamma, stressande och jobbiga.

Den andra frågan i studien handlade mer om hur Fas 3-deltagare upplevelsena såg ut. När det gäller deltagarnas mående psykisk och/eller fysiskt, har de beskrivit att de inte mådde bra beträffande båda dessa områden. Deltagarna har berättat om att deras ekonomiska situation påverkat i stort hur de mår psykiskt. Samtidigt påverkar det psykiska måendet i sin tur hur man mår fysiskt.

I enlighet med vad tidigare forskning har kommit fram till, har även deltagarna i min studie upplevt en nedstämdhet och ensamhet. Vissa deltagare har beskrivit den känsla av hopplöshet som de bär på.

Sista frågan var mer inriktad på deltagarnas framtida hopp och vilka planer de har inför framtiden, alltså jobb, utbildning med mera. Här fick jag olika svar från deltagarna. Vissa hade en förhoppning och framtidstro, medan andra hade tappat denna framtidstro. Vissa såg ingen möjlighet i att kunna få en anställning och ändra på sin livskvalité, medan andra ansåg sig vara för gamla för att lyckas få ett arbete som skulle rädda dem från deras rådande svåra livssituation och leda till att deras sociala och ekonomiska situation förbättrades.

Enligt informanterna för denna studie har den svenska arbetsmarknadspolitiska åtgärden Fas 3 lett till en försvårad livssituation för dem alla.

Långtidsarbetslösheten har lett till att informanternas ekonomi blivit ansträngt, vilket i sin tur lett till att de isolerat sig och begränsats i sitt sociala kontaktnät. De har också drabbats av psykisk- och fysisk ohälsa på grund av den maktlösa situationen de befinner sig i och den skam – och otillräcklighetskänslor de upplevt på grund av sin arbetslöshet.

Hade Fas 3 program inte funnits skulle flera deltagare, såsom denna studiens fem informanter, kanske haft möjligheten att få en anställning efter praktiken då arbetsgivaren inte kan få anordnarbidrag.

7.2 Mina upplevelser under resans gång

Genom att genomföra den här studien har jag använt mig av mina erfarenheter och lärt mig nya kunskaper. Mina funderingar från början när jag valde att göra denna studie var kring Fas 3 som från och med förra året och framåt håller på och avskaffas, alltså fasas ut. Detta arbetsmarknadspolitiska program skulle fört dem vidare till en anställning med trygghet, säkerhet och lön.

När jag började intervjua personerna insåg jag hur svårt de har haft det, samt hur mycket de hade att berätta och beskriva. De berättade till och med hur hela

familjen har drabbats.

Senare när jag fortsatte med studien, kunde jag komma fram till att Fas 3 håller på att avskaffas för den anledningen helt enkelt att den inte är bra för långtidsarbetslösa människor. Fas 3 är, enligt mig en ond cirkel som det verkar svårt att ta sig ur. Man vill inte hamna där, fick jag upprepade gånger höra. Och det håller jag med om.

Framtida forskning som kan genomföras för utveckling av denna studie, är exempelvis att undersöka skillnader mellan Fas 3-deltagarnas kön, etnicitet eller utbildningsnivå och hur det har påverkat upplevelserna av denna arbetsmarknadspolitiska åtgärd.

Litteraturlista

Alvehus, Johan (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Andersson, Maria (2006) Att känna sig arbetslös - kategori, identifikation och stigmatisering. I: Mäkitalo, Åsa (red.) (2006). *Att hantera arbetslöshet: om social kategorisering och identitetsformering i det senmoderna*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet

Angelin, Anna & Starrin, Bengt (2012). När pengarna inte räcker - om ekonomisk stress, skam och kampen för värdighet. I: Swärd, Hans & Engelmark, Lena (red.) (2012). *Fattigdom utan gränser*. Stockholm: Carlsson

Angelin, Anna (2009). *Den dubbla vanmaktens logik: en studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet

Aspers, Patrik (2007). *Etnografiska metoder. Att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber.

Bengtsson, Mattias & Berglund, Tomas (2012). Den stora omvandlingen – Svensk arbetsmarknadspolitik under tre decennier. I: *Arbetsmarknad & arbetsliv*. (1995-). Solna: Arbetsmarknadsstyrelsen

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber

Foucault, Michel (2002). *Sexualitetens historia. Bd 1, Viljan att veta*. [Ny utg.] Göteborg: Daidalos

Foucault, Michel (2003). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. 4., översedda uppl. Lund: Arkiv

- Fröberg, Daniela & Persson, Kristian (2002). *Genomförandet av aktivitetsgarantin*. Uppsala: Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU)
- Furåker, Bengt (2014) Till frågan om hälsa och rörlighet. I: *Arbetsmarknad & arbetsliv*. (1995-). Solna: Arbetsmarknadsstyrelsen
- Goffman, Erving (1973). *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Goffman, Erving (2014). *Stigma: Den avvikandes roll och identitet*. 4.uppl. Lund: Studentlitteratur AB
- Interpellationsdebatt 2013/14:395. 2014. *Fredag 11 april*.
- Jönsson, Leif R (2002). Stigma och skam - en explorativ studie om arbetslöshet bland tjänstemän. I: *Nordisk socialt arbeid* (2002-2008). Universitetsforlaget
- May, Tim (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur
- Paulsen, Roland (2010). *Arbetssamhället: hur arbetet överlevde teknologin*. 1. uppl. Malmö: Gleerups
- Payne, Malcolm (2002). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och kultur
- Prop. 1999/2000:139. En rättvisare och tydligare arbetslöshetsförsäkring.
- Prop. 1999/2000:98. Förnyad arbetsmarknadspolitik för delaktighet och tillväxt.
- Selmanovic, Alica (2012). *Den nya tidens AK-arbeten?: en granskning av FAS 3*. Stockholm: LO
- SFS 2007:414. Om jobb- och utvecklingsgarantin.
- Skau, Greta Marie (2001). *Mellan makt och hjälp: förhållandet mellan klient och hjälpare i ett samhällsvetenskapligt perspektiv*. 2., omarb. uppl. Stockholm: Liber

SOU 2011:11. Långtidsutredningen 2011, Huvudbetänkande. Utarbetad inom Finansdepartementet.

Starrin, Bengt (2001). Skammen, självet och den sociala underordningen. I: Aronsson, Gunnar & Karlsson, Jan Ch. *Tillitens ansikten*, s 48-80. Lund: Studentlitteratur

Swärd, Hans (2008). Etiska reflektioner. I: Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans, Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (red.) (2008). *Forskningsmetodik för socialvetare*. 1. utg. Stockholm: Natur & kultur

Elektroniska källor:

Arbetsförmedlingen (2015). *Jobb- och utvecklingsgarantin*

http://www.arbetsformedlingen.se/download/18.4b7cba481279b57bec180002294/job_sok.pdf (Hämtad 2015-10-21)

Arbetsförmedlingen (2015). *månadsstatistik 2015-11*

http://qvs11ext.ams.se/QvAJAXZfc/opensdoc.htm?document=Extern/mstatplus_extern.qvw&host=QVS@QVS11EXT&anonymous=true&select=StartTrigger,1
(Hämtad 2015-11-10)

Arbetsförmedlingen (2015). *Om vår verksamhet*

<http://www.arbetsformedlingen.se/Om-oss/Var-verksamhet/Allmant-om-oss/Historia.html> (Hämtad 2015-12-10)

Arbetsförmedlingen (2015). *Sysselsättning inom jobb- och utvecklingsgarantins tredje fas*

<http://www.arbetsformedlingen.se/download/18.3101b8ca1483e1d49cb15c/1427873997330/Informationsblad+till+anordnare+om+syssels%C3%A4ttning+inom+jobb+och+utvecklingsgarantins+tredje+fas.pdf> (Hämtad 2015-12-04)

Jakobson, Hanna (2015). Regeringen ska avskaffa Fas 3. *Expressen*. 25 augusti.

<http://www.expressen.se/nyheter/regeringen-ska-avskaffa-fas-3/> (Hämtad 2015-12-22)

Vetenskapsrådet (2002). Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, *Vetenskapsrådets officiella hemsida*

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (Hämtad 2015-12-01).

Bilaga 1

Introduktionsbrev

I denna kandidatuppsats undersöker jag hur brukarperspektivet i Fas 3 ser ut. För att kunna göra detta, behöver jag intervjua deltagare i Fas 3.

Jag vare tacksam om du ville delta i denna undersökning.

Studiens syfte är att undersöka hur brukarperspektivet i Fas 3 ser ut, utifrån deltagarnas upplevelser och erfarenheter av att delta i detta arbetsmarknadspolitiska program. Eftersom Fas 3, som är den sista sysselsättningsfasen inom Jobb- och utvecklingsgarantin ska avskaffas behövs det en undersökning om vad detta arbetsmarknadspolitiska program har betytt för deltagarnas livssituation. Att få ett brukarperspektiv utifrån deltagarna ger denna studie ett värde, eftersom den kan bidra till att redovisa erfarenheter av att delta i Fas3. Under intervjun kommer jag att ha ett par huvudfrågor som är relevanta för mitt syfte och mina frågeställningar. Jag har valt mer öppna frågor, så att du som intervjuperson kan beskriva och berätta fritt om dina upplevelser, erfarenheter och åsikter av att ingå i Fas3.

Att delta i denna studie är helt frivilligt och konfidentiellt. Det innebär att det endast är jag som vet att du har deltagit i studien. I din berättelse som jag sedan ska bearbeta kommer du att vara anonym, genom att du benämns som *arbetssökande* eller *deltagare*. På det sättet behåller jag också sekretessen om dina uppgifter. Alla samtalen kommer att spelas in. Detta gör jag för att sedan kunna bearbeta materialet och använd detta endast till studiens syfte.

Tiden för varje intervju beror på intervjupersonens svar och hur mycket den vill berätta, men generellt kommer intervjun att ta cirka en timme. *Jag vill mer tydligt betona att det är frivilligt att delta i studien och att avbryta intervjun utan att ge någon motivering.* Min färdiga uppsats kommer att vara tillgänglig på LUB.

Lunds universitet, Socialhögskolan 2015-11-11

Studieansvarig: Farah Jassim, farah.jassim.640@student.lu.se

Handledare: Anders Östnäs, anders.svebi@gmail.com

Bilaga 2

Syftet: Syftet med uppsatsen är att undersöka hur Fas 3 brukarperspektivet ser ut, utifrån deltagarnas upplevelser och erfarenheter av att delta i detta arbetsmarknadspolitiska program.

Intervjuguide

Bakgrundsfrågor:

- Kön, ålder, utbildning, arbetslivserfarenhet, civilstånd

Huvudfrågor:

- Hur länge har du deltagit i Fas 3?
- Hur ser din vardag ut?
- Hur mår du idag? (psykiskt/fysiskt)
- Vad trivs du med/ trivs du inte med i din vardag?
- Hur bor du?
- Vilka umgås du med? Familj? Vänner?
- Hur ser din ekonomiska situation ut innan och under FAS3
- Hur har du upplevt tiden du deltagit i Fas 3?
- Vad var positivt/negativt? Om negativt, vad kunde förbättras?
- Vilka mål har du uppnått genom deltagandet av Fas 3?

- Vilka möjligheter kan du se inför en framtida anställning?
- Vad tänker du kring att Fas 3 “avskaffas”? Vad är dina framtidsplaner?

Följdfrågor:

- Beroende på intervjupersonernas svar!